

บทที่ 3

บทบาทของพระธรรมจาริกในการพัฒนาชาวเขา

3.1 บทบาทของพระสงฆ์กับสังคมในอดีต

พระสงฆ์กับสังคม มีความเกี่ยวข้องผูกพันกันมานานตั้งแต่สมัยครั้งพุทธกาล และถือเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์โดยตรง ที่จะต้องทำงานเพื่อพระศาสนาและสังคม เนื่องจากคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาทั้งพระธรรมและพระวินัย โดยพื้นฐานได้กำหนดให้ชีวิตของพระสงฆ์จะต้องเกี่ยวเนื่องและผูกพันอยู่กับสังคมมาโดยตลอด เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาสู่ประเทศไทย พระสงฆ์และสังคมก็ทำงานอยู่ร่วมกันมาโดยตลอด บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมในปัจจุบัน

พระสงฆ์โดยทั่ว ๆ ไป ตั้งแต่สมัยพุทธกาล จึงมีความเกี่ยวพันอยู่กับสังคมโดยแท้ โดยมีพระพุทธพจน์ที่ทรงตรัสสอนพระสาวกให้ทำหน้าที่เพื่อสังคม ในคราวทรงส่งสาวกรุ่นแรกออกไปประกาศพระพุทธศาสนา ว่า “จรถ ภิกขเว จาริกัม พุชชนหิตาย พุชชนสุขาย โลกานุกมปาย อุตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानํ , มาเอเกน เทว อคมิตฺถ , เทเสถ ภิกขเว ฆมฺมํ อาทิกุลฺยาณํ มฆฺเณกคฺคฺยาณํ ปรีโยสานกคฺคฺยาณํ สาคคฺคํ สพฺพญฺชนํ เกวลปรีปฺพณฺณํ ปรีสุทฺธํ พรหมจริยํ ปกาเสถ” (วินย.มหา.14/15.62-64) แปลความว่า ท่านทั้งหลายจงจาริกท่องเที่ยวไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่คนเป็นจำนวนมาก เพื่อเกื้อกูลและเพื่อความสุขแก่เทพและมนุษย์ทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น อันงามในท่ามกลางและงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ อันบริสุทธิ์และบริบูรณ์ โดยสิ้นเชิงเถิด” และพระพุทธพจน์ในที่อื่น ๆ เช่น

“พหูการา ภิกขเว พุรฺหมณฺ คหปติกา ฯเปฯ สมมทุกฺขสฺส อนฺตกิริยาติ. (อิติวุตตก. 25/321) แปลความว่า “ภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์ และคหบดีทั้งหลายเป็นผู้มีอุปการะมากแก่เธอทั้งหลาย บำรุงเธอทั้งหลายด้วยจีวร ภัณฑาสนะ คิลานปัจจัย และเภสัชบริวาร แม้เธอทั้งหลาย ก็จึงเป็นผู้มีอุปการะมากแก่พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย เธอจงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น อันงามในท่ามกลาง และงามในที่สุด เธอจงประกาศแบบการครองชีวิตอันประเสริฐพร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ อันบริสุทธิ์และบริบูรณ์ โดยสิ้นเชิงแก่พราหมณ์และคหบดีเหล่านั้นเถิด ภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งหลาย ต่างก็อาศัยซึ่งกันและกัน ด้วยอามิสทานและธรรมทาน อยู่ประพาศติพรหมจรรย์นี้ เพื่อต้องการสลัดซึ่งโอฆะ เพื่อทำความสิ้นทุกข์

โดยชอบด้วยอาการอย่างนี้ อนึ่งพวกเธอทั้งหลาย พึงศึกษาอย่างนี้ว่า เมื่อพิจารณาเห็นประโยชน์ของตนก็ควรแท้ที่เดียวที่จะทำประโยชน์นั้น ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาท เมื่อพิจารณาเห็นประโยชน์ของผู้อื่นก็ควรแท้ที่เดียวที่จะทำประโยชน์นั้น ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาท หรือเมื่อพิจารณาเห็นประโยชน์ของทั้งสองฝ่ายนั้นก็ควรแท้ที่เดียวที่จะทำประโยชน์ของทั้งสองฝ่ายนั้น ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาท” ดังนี้ จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้า ทรงเน้นให้พระอรหันต์สงฆ์สาวกของพระองค์อุทิศตนทำงานเพื่อสังคมโดยแท้

3.2 บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมในปัจจุบัน

ถ้าจะมองปัญหาในประเด็นให้ลึก ๆ ลงไป ก็จะพบว่า ยังมีปัญหาอยู่อีกจุดหนึ่ง ที่ทำให้การพัฒนาของประเทศไทยเป็นไปอย่างไม่สมบูรณ์และครอบคลุมคือนั่นคือ ปัญหาการไม่ประสานความร่วมมือกันระหว่างผู้นำการพัฒนากับผู้ที่เป็กลุ่มเป้าหมายของการพัฒนา โดยเฉพาะในการพัฒนากับระดับชุมชนในชนบทและชุมชนบนพื้นที่สูง นอกจากนี้ก็ยังพบกับอีกปัญหาหนึ่งก็คือ ผู้นำในการพัฒนาชนบทและบนพื้นที่สูงหรือเรียกว่าชุมชนชาวเขานั้น ไม่ควรมีแต่เพียงเจ้าหน้าที่ของบ้านเมือง ซึ่งต้องปฏิบัติงานตามบทบาทและหน้าที่โดยตรง ควรจะพิจารณาถึงกลุ่มบุคคลกลุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่งซึ่งเคยมีบทบาทในการพัฒนาสังคมไทยมาตั้งแต่ในสมัยอดีต บุคคลกลุ่มนี้คือ “พระสงฆ์” ในปัจจุบันมีพระสงฆ์อยู่ประมาณ 2 แสนกว่ารูปในประเทศไทย ซึ่งพระสงฆ์เหล่านี้ นับว่าเป็น “พลังแฝง” อันยิ่งใหญ่ในการพัฒนาสังคมปัจจุบันอย่างสำคัญยิ่ง เราจะพบเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ในการพัฒนาสังคมด้านต่าง ๆ ถ้ามีพระสงฆ์เป็นส่วนร่วมและเป็นผู้นำ มักจะประสบผลสำเร็จอย่างงดงามและได้ผลดีกว่ากลุ่มอื่น ๆ เสียอีก บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมในปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1 การพัฒนาสังคมที่เป็นนามธรรม หมายถึงการพัฒนาในส่วนที่เป็นคุณธรรม ซึ่งเป็นผลประโยชน์ในทางจิตใจคือ การทำให้จิตใจพัฒนาไปในทางที่ดี จำแนกเป็นดังนี้

ก. พระสงฆ์เป็นผู้นำในการทำความดี โดยปฏิบัติตนในฐานะเป็นบรรพชิต คือ เป็นผู้ละเว้นจากความชั่ว ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น พระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติตนเป็นสมณะ คือ ผู้สงบ คือ สงบกาย วาจา และใจ เป็นผู้มีความสำรวมระมัดระวังตั้งมั่นอยู่ในศีล และจริยาวัตรอันงดงาม พระสงฆ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ไม่ว่าจะทำอยู่ที่ไหน จะอยู่ในป่าหรืออยู่ที่วัดก็ตาม ก็จะทำให้สถานที่นั้นเกิดความสงบร่มเย็น ทำให้ประชาชนโดยทั่ว ๆ ไปที่ได้พบเห็น เกิดความศรัทธาเลื่อมใส เกิดความสบายใจ และเกิดความอุ่นใจ ยึดเป็นที่พึ่งทางใจได้

ข. พระสงฆ์เป็นผู้นำในเรื่องคุณธรรมคือ พระสงฆ์โดยทั่วไปนั้น เป็นผู้ทรงศีลรักษากาย วาจา ใจ ให้สะอาดและบริสุทธิ์ มีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย ไม่มีความฟุ้งเฟ้อ มีความ

พอใจในปัจจัย 4 นับว่าเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ประชาชนในเรื่องของการประหยัด ในสังคมไทยปัจจุบัน มีค่านิยมในการฟุ้งเฟ้อและฟุ่มเฟือยมาก บางคนชอบบริโภค แต่ไม่ชอบผลิต ไม่รู้จักสร้างสรรค์ ไม่รู้จักประหยัดไม่มีคุณธรรม จึงทำให้สังคมขาดแคลน ไม่พออยู่พอกินอยู่ร่ำไป โดยเฉพาะในถิ่นชนบทและบนพื้นที่สูง ซึ่งทำให้รัฐบาลต้องทุ่มเทงบประมาณออกไปช่วยเหลือพัฒนาปีละมาก ๆ พระสงฆ์จึงมีบทบาทอันสำคัญในการประพฤติปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีในเรื่องของการประหยัด การอดออม และไม่ฟุ่มเฟือย เป็นต้น

ก. พระสงฆ์ช่วยพัฒนาคนให้รู้จักมีจิตสำนึกต่องาน เช่น ได้ช่วยอบรมสั่งสอนผู้ปฏิบัติงานให้มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความขยันขันแข็งทำงานให้แก่ญาติ และอบรมนายจ้างให้มีความเมตตากรุณาต่อลูกจ้าง ไม่เอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน เอื้ออาทรกันและกัน ซึ่งเป็นการสร้างคนให้รู้จักทำงานเพื่อพัฒนาผลผลิตนั่นเอง

ง. พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาวัฒนธรรม เช่น พระสงฆ์ช่วยทำให้วัดและอารามต่าง ๆ ให้ร่มรื่น เป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมและการทำบุญทั่ว ๆ ไป ซึ่งเป็นการรักษาประเพณีอันดีงามและวัฒนธรรมของชาติไว้เป็นอย่างดี

2. ใช้หลักธรรมนำพัฒนาสังคมในการแสดงธรรมอบรมประชาชน โดยในแต่ละวัด ได้จัดให้มีการเทศนาสั่งสอน บรรยายธรรมในวันธรรมสวนะที่วัด พระสงฆ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้นำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปอบรมสั่งสอนศีลธรรม จริยธรรมแก่กลุ่มเป้าหมาย และแก่ประชาชนโดยทั่วไป เนื่องในโอกาสต่าง ๆ เช่น ในพิธีทำบุญของหมู่บ้าน ของโรงเรียนของสถานที่ราชการต่าง ๆ โรงเรียนพุทธศาสนาวินาศิตย์ แสดงเทศนาและบรรยายธรรมทางสถานีวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ เป็นต้น ด้วยจุดมุ่งหมายที่จะทำให้เกิดการพัฒนาในหลาย ๆ ด้าน เช่น

ก. ในด้านการปกครอง พระสงฆ์จะแสดงหลักธรรมที่เกี่ยวกับการปกครอง เช่น หลักธรรมาภิบาล 3 อย่าง (อง.ตัก.20/139) หลักทศพิธราชธรรม 10 ประการ (จุ.ชา.28/240/86) เป็นต้น

ข. ในด้านเศรษฐกิจ พระสงฆ์ก็จะแสดงหลักธรรมที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจเช่น ติฎฐัมมิกัตถประโยชน์ 4 (อง.อุฎฐก. 23/294) อิทธิบาท 4 (อภ.วิภังค. 23/113) และสันโดษ 3 (ที.สัล.9/68) กุฎกัณทสูตร (ส.ส.15/351/110) เป็นต้น

ค. ในด้านสังคม พระสงฆ์ก็จะแสดงหลักธรรมที่เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันในสังคมให้มีความสันติสุขเช่น สังคหวัตถุธรรม 4 (อง.จตุกก. 21/42) ทวารวาศธรรม 4 (ส.ส. 15/336) และสัปปริสธรรม 7 (อง.สตุตค. 23/113) เป็นต้น

ด้วยเหตุผลนี้ **คณะพระธรรมจาริก** จึงได้เจริญรอยตามพระพุทธปฏิปทา ในการเผยแผ่ พระธรรมคำสอน โดยไปอบรมสั่งสอนและสร้างจิตสำนึกความเป็นไทยแก่ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ตามแนวตะเข็บชายแดนทางภาคเหนือของประเทศไทยและภาคกลางบางส่วน ให้มีความเจริญรุ่งเรืองและสืบทอดต่ออายุพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงถาวรตลอดชั่วกาลนาน

ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ที่ได้อพยพเข้ามาอาศัย และประกอบอาชีพอยู่ในผืนแผ่นดินไทย จำเป็นที่ทางรัฐบาลจะต้องจัดระบบระเบียบวางแผนงานให้กลุ่มชนเหล่านั้น อยู่ร่วมกันอย่างสงบ ไม่ให้มีการกระทำในสิ่ง ที่เป็นพิษเป็นภัยต่อความมั่นคงและ ความปลอดภัยต่อประเทศชาติ รัฐบาลจึงมีนโยบายที่จะทำให้ชาวเขากลายเป็นพลเมืองไทย ที่มีคุณภาพ ทั้งนี้เพราะประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ถ้าจะทำให้ชาวเขาเป็นคนไทย มีความรักและหวงแหนแผ่นดินไทย เสมือนเป็นดินแดนเกิดของตนเองแล้ว จะต้องสร้างจิตสำนึกให้ชาวเขามีความเคารพต่อกฎหมายของบ้านเมือง อ่าน เขียน เรียน พูดภาษาไทยได้ จงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เป็นที่ตั้ง ดังนั้น ทางรัฐบาลโดยกรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงมหาดไทย ในสมัยนั้น จึงได้อาราธนาคณะสงฆ์ไทยคณะหนึ่งซึ่งเรียกว่า **“คณะพระธรรมจาริก”** ให้เดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาและนำเอาพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไปอบรมบ่มเพาะนิสัยและการพัฒนาจิตใจแก่ชาวเขา ให้มีจิตรู้สึกสำนึกรักชาติและผืนแผ่นดินไทยที่ตนอาศัยอยู่

พระพุทธศาสนามีส่วนสำคัญยิ่งในการช่วยสร้างชาติหรือสร้างความมั่นคงให้กับประเทศตลอดถึงการรวมชาติพันธุ์ต่าง ๆ เข้ามาร่วมกันในการสร้างชาติสวัสดิ์ (สวัสดิ์ เขมกปสิทธิ : 2541 , หน้า 76-77) ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทยว่า เมื่อก่อนปี พ.ศ. 307 ชนชาติไทยรวมทั้งชาวเขาบางเผ่า คือ เข่า ข่า กุลา กะเหรี่ยงและละว้า ได้ นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งได้รับอิทธิพลจากจีน แต่ยังไม่แพร่ขยายวงกว้างออกไป มีการนับถืออยู่ในวงแคบเฉพาะในหมู่ของตนเท่านั้น เมื่อชนเผ่าไทยซึ่งมีเป็นส่วนใหญ่ได้รวมตัวกันจัดตั้งเป็นอาณาจักรใหญ่ได้แล้ว หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงซึมซับอยู่ในจิตใจของคนไทยตลอดมา คนไทยส่วนใหญ่ นับถือพระพุทธศาสนา มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ศิลปวัฒนธรรมประเพณี และการประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) : 2539) และเมื่อ สงครามโลกครั้งที่ 2 ได้สิ้นสุดลง ในปี พ.ศ. 2488 ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ได้อพยพเข้ามาสู่ประเทศไทยเป็นจำนวนมากขึ้น และเมื่อพระธรรมจาริก ได้นำเอาพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไปประกาศและเผยแผ่แก่ชาวเขา ในปี พ.ศ. 2508 ชาวเขาก็ตอบรับนับถือพระพุทธศาสนานับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

3.3 กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ (กรมประชาสงเคราะห์เดิม) กับงานพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา

1) ในระหว่างปีพุทธศักราช 2498 – 2503 มติคณะรัฐมนตรี ได้มอบหมายให้กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย (ในปัจจุบันอยู่ในความรับผิดชอบของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์) จัดตั้งนิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขาขึ้นอีก ได้กำหนดพื้นที่สูงไว้ 4 แห่ง เพื่อเป็นการทดลองนำร่องคือ

- ก. นิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขาคอยมูเซอ อำเภอเมือง จังหวัดตาก
- ข. นิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขาคอยเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่
- ค. นิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขาม่อนแสนใจ ตำบลแม่ฟ้าหลวง อำเภอแม่ฟ้าหลวง ตำบลม่อนแสนเจริญ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย
- ง. นิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขาภูมโล เขตติดต่อกับจังหวัดเพชรบูรณ์ พิษณุโลก และจังหวัดเลย มีที่ทำการตั้งอยู่ที่บ้านแม่วัวทับเบิก (ภูแฝงม้า) อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

ในขณะนั้น ความรู้เรื่องเกี่ยวกับชาวเขาของกรมประชาสงเคราะห์ มีน้อยมาก ในระหว่างปี พ.ศ. 2504-2505 กรมประชาสงเคราะห์จึงได้ทำการสำรวจสภาพความเป็นอยู่โดยทั่วไปของชาวเขาในประเทศไทยขึ้น เรียกโครงการนี้ว่า “การสำรวจทางเศรษฐกิจและสังคมของชาวเขาในภาคเหนือของประเทศไทย” ได้ขอเงินทุนสนับสนุนในการดำเนินการจากมูลนิธิเอเชีย เพื่อจัดทำโครงการสำรวจขึ้นมา ต้องการทราบว่าชาวเขาแต่ละเผ่า มีความเป็นอยู่ทางด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างไร อันจะเป็นการสะดวกในการวางแผนงานพัฒนาและให้การสงเคราะห์ต่อไป

คณะเจ้าหน้าที่ที่ออกไปทำการสำรวจในครั้งนี้ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่จากกรมป่าไม้ กรมปศุสัตว์ กรมกสิกรรม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และเจ้าหน้าที่จากกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน มีเจ้าหน้าที่จากกรมประชาสงเคราะห์ ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าชุดแต่ละชุด มีจำนวนทั้งหมด 4 ชุด มอบหมายให้ผู้เชี่ยวชาญจากองค์การสหประชาชาติ ที่ส่งมาช่วยเหลือประเทศไทยจำนวน 1 คนคือ **Dr. Hans Manndorff** ให้เป็นที่ปรึกษาทางด้านวิจัย ทำการวางแผนพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา ใช้เวลาประมาณ 2 ปีเศษ ในการสำรวจรวบรวม วิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ แล้วรวบรวมจัดทำเป็นรูปเล่ม เอกสารชิ้นนี้ เป็นเอกสารทางวิชาการเล่มแรกเกี่ยวกับชาวเขาในประเทศไทย ที่ให้รายละเอียดด้านเศรษฐกิจและสังคมของชาวเขาบับภาษาไทย

การสำรวจครั้งนี้ ชี้ให้เห็นว่า การจัดนิคมสร้างตนเองแบบพื้นราบนั้นจะนำไปใช้บนพื้นที่สูงสำหรับชาวเขานั้นไม่ได้ผลเต็มที่นัก เพราะว่าพื้นที่บนเขาและพื้นที่ราบนั้นแตกต่างกันโดย

สิ้นเชิง เนื่องจากพื้นที่ราบนั้นสามารถนำมาใช้กับการเกษตรได้แทบทุกตารางนิ้ว แต่พื้นที่สูงบนภูเขาไม่สามารถนำมาใช้เกี่ยวกับการเกษตร ได้อย่างพื้นที่ราบโดยทั่ว ๆ ไป เพราะพื้นที่ทั้งสองประเภทมีความแตกต่างกันทางด้านกายภาพมาก นิคมทั้ง 4 แห่ง ที่กรมประชาสงเคราะห์ จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นการทดลองนำร่อง สามารถช่วยเหลือสงเคราะห์ชาวเขาได้เพียงบางส่วนเท่านั้น แต่ไม่สามารถช่วยเหลือและรองรับชาวเขาได้ทั้งหมด จึงเห็นสมควรจัดให้มีหน่วยปฏิบัติการเคลื่อนที่ออกไปปฏิบัติงานตามหมู่บ้านชาวเขาเผ่าต่าง ๆ จะทำให้การปฏิบัติงานครอบคลุมได้ทุกหมู่บ้านมากกว่า ในลักษณะการปฏิบัติงานแบบ “หมู่บ้านหลัก” (Key Village) และหมู่บ้านบริวาร” (Satellite Village) หลังจากนั้นจึงได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบการปฏิบัติงานกับชาวเขabenพื้นที่สูงจากนิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขาทั้ง 4 แห่ง มาในรูปแบบเป็น “ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา” แทน โดยได้กระจายอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ ที่มีชาวเขาอาศัยอยู่มาก แล้วจัดส่งหน่วยพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาเคลื่อนที่ ออกไปปฏิบัติงานตามหมู่บ้านหลักและหมู่บ้านบริวารของชาวเขาที่อาศัยอยู่เป็นชุด ๆ ละ 3 – 5 คน

2.) **หน่วยงานหลักที่รับผิดชอบต่อชาวเขา** ในปี พ.ศ. 2506 ได้จัดตั้งกองสงเคราะห์ชาวเขาขึ้น ให้อยู่ในสังกัดกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย เพื่อรับผิดชอบในการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ โดยเฉพาะ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ตั้งขึ้นในภายหลัง กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้สิ้นสุดลง ในสมัยนั้นรัฐบาลได้มอบหมายให้ 4 กระทรวงหลัก รับผิดชอบดูแลทุกข์สุข ให้การช่วยเหลือพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาในทุกกรณี ร่วมกับกองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และกระทรวงสาธารณสุข แต่กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กับกระทรวงสาธารณสุข ยังไม่ได้ส่งเจ้าหน้าที่ไปปฏิบัติงานร่วมกับกรมประชาสงเคราะห์ เพราะ มีเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอ จึงต้องอาศัยเจ้าหน้าที่ของกองสงเคราะห์ชาวเขาปฏิบัติงานแทน และเป็นหน่วยงานฝ่ายพลเรือนเพียงหน่วยงานเดียวเท่านั้น ที่เข้าไปปฏิบัติงานในหมู่บ้านชาวเขาที่เสี่ยงต่อภัยอันตรายอย่างมาก (ไม่นับหน่วยงานของกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน ซึ่งเป็นหน่วยงานติดอาวุธ)

เมื่อกรมประชาสงเคราะห์ได้จัดตั้งกองสงเคราะห์ชาวเขาขึ้นแล้ว จึงจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติงานในลักษณะ Missionary Work หมายความว่า เจ้าหน้าที่ของกองสงเคราะห์ชาวเขาจะต้องปฏิบัติงานประจำอยู่ในหมู่บ้านของชาวเขา ความจริงแล้วการปฏิบัติงานตามหลักการอันนี้จะต้องให้ชาวเขาทำงานช่วยชาวเขากันเอง แต่หน่วยงานนี้ก็ไม่สามารถสรรหาชาวเขาที่มีความรู้ความสามารถ และมีความคล่องตัวในการปฏิบัติงานแทนได้ เพราะในสมัยนั้น ชาวเขาขาดความรู้

ในการอ่าน เขียน พูดภาษาไทยไม่ได้ จึงต้องใช้เวลานานมาก ๆ ในการสร้างบุคลากรชาวเขาให้ปฏิบัติงานในด้านนี้ได้ กองสงเคราะห์ชาวเขาจึงต้องมีเจ้าหน้าที่เพื่อการนี้โดยตรง เพราะหน่วยงานอื่น ๆ ยังเข้าไปปฏิบัติงานไม่ถึง และ กองสงเคราะห์ชาวเขาจึงจำเป็นต้องมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ เช่น เจ้าหน้าที่การเกษตร เจ้าหน้าที่การศึกษา เจ้าหน้าที่ด้านสาธารณสุข และเจ้าหน้าที่ด้านสังคมสงเคราะห์ เป็นต้น เข้าไปปฏิบัติงานในพื้นที่ในเขตรับผิดชอบ

ในปี พ.ศ. 2507 คณะรัฐมนตรี ได้มีมติให้จัดตั้ง “ศูนย์วิจัยชาวเขา” ขึ้น เพื่อเป็นศูนย์กลางในการค้นคว้าด้านวิชาการเกี่ยวกับชาวเขา ทางด้านมานุษยวิทยาเพื่อนำผลการวิจัยมาใช้ประกอบในการปฏิบัติงานพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา ตลอดจนเป็นแหล่งกลางในการเสริมสร้างความสามัคคีอันดีงามระหว่างชาวเขากับชาวไทยพื้นราบ ต่อมาได้ยกสถานะขึ้นเป็น “สถาบันวิจัยชาวเขา” และถูกยกเลิกในสมัยปฏิรูประบอบราชการเมื่อปี พ.ศ. 2546

3. งานศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา เพื่อเป็นการสะดวกและง่ายต่อการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงตามแนวตะเข็บชายแดนเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านตามท้องที่จังหวัดต่าง ๆ ของประเทศ กองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ จึงได้จัดตั้ง “ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา” ประจำจังหวัดต่าง ๆ ที่มีชาวเขาอาศัยอยู่และประกอบอาชีพอย่างหนาแน่นตามจังหวัดต่าง ๆ ในภาคเหนือและทางภาคกลางบางจังหวัด จำนวน 14 จังหวัด คือ กาญจนบุรี อุทัยธานี กำแพงเพชร ตาก น่าน แพร่ พิชณุโลก ลำปาง ลำพูน พะเยา เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอนและ เพชรบูรณ์ ซึ่งแต่ละศูนย์ได้จัดส่งให้เจ้าหน้าที่ออกไปปฏิบัติงานประจำหน่วยพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาเคลื่อนที่ประจำหมู่บ้านชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ให้ครบตามจำนวน 200 หน่วย ที่สำนักงาน ก.พ. ได้กำหนดเอาไว้ ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ ดังนี้ หัวหน้าหน่วย 1 นาย (วุฒิปริญญาตรี) เจ้าหน้าที่สังคมสงเคราะห์ 1 นาย (วุฒิปริญญาตรี) เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร 1 นาย (วุฒิปวช.) เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการศึกษา 1 นาย (วุฒิม.6) เจ้าหน้าที่สาธารณสุข 1 นาย (วุฒิม.6) เจ้าหน้าที่แต่ละฝ่ายได้ปฏิบัติงานตามตำแหน่งและหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายของตนเองอย่างเคร่งครัด เพื่อให้การดำเนินงานตามแนวนโยบายของรัฐบาลที่ได้กำหนดเอาไว้ได้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ เพื่อเป็นการช่วยเหลือสงเคราะห์ชาวเขาในเบื้องต้น ในปัจจุบัน 3 กระทรวงหลักคือ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ , กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงสาธารณสุข ได้จัดส่งเจ้าหน้าที่ไปปฏิบัติงานตามหมู่บ้านชาวเขาจนครบหมดแล้ว เมื่อเจ้าหน้าที่ของกองสงเคราะห์ชาวเขา ได้เข้าไปปฏิบัติงานในหมู่บ้านชาวเขาแล้ว จึงได้ทราบว่าการสร้างความสัมพันธ์ทางด้านจิตใจกับชาวเขาเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง ที่ทางรัฐบาลจะต้องรีบดำเนินการโดยด่วน จึงทำให้เกิดมี “โครงการพระบรมมหาราชวังพัฒนาชาวเขา” ขึ้น

3.4 พระธรรมจาริกกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขา

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยขอนำเสนอข้อมูลอย่างละเอียด ตามเนื้อหา ดังนี้

3.4.1 ประวัติความเป็นมาของโครงการพระธรรมจาริก

ในปี พ.ศ. 2507 นายประสิทธิ์ ดิศวัฒน์ หัวหน้ากองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ (ปัจจุบันคือพระประสิทธิ์ ปวตฺตโก เกษียณอายุราชการแล้ว ได้กลับเข้ามาอุปสมบทเป็นพระภิกษุอีกครั้งหนึ่ง ทำหน้าที่ฝ่ายวางแผนโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่) ในครั้งนั้นได้ลาราชการอุปสมบทเป็นพระภิกษุ จำพรรษาอยู่ที่วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร เป็นเวลา 3 เดือน ในระหว่างที่ได้อุปสมบทอยู่นั้น ได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย และอบรมทางด้านจิตใจตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงเกิดมีแนวความคิดขึ้นว่า การพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา ที่ทางกองสงเคราะห์ชาวเขา ได้ไปจัดตั้งนิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขาและตั้งศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาขึ้นตามจังหวัดต่าง ๆ ที่ชาวเขาอาศัยอยู่นั้น หากจะได้นำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าไปเผยแผ่แก่ชาวเขาเหล่านั้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการพัฒนาทางด้านจิตใจนั้น ก็จะเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนตามแผนการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาของทางราชการให้ประสบผลสำเร็จอย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นการถูกต้องและตรงต่อแนวนโยบายของรัฐบาลอยู่แล้ว จึงได้นำแนวความคิดนี้ ไปปรึกษาหารือกับ พระธรรมกิตติโสภณ (สมเด็จพระพุทธชินวงศ์) เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร เจ้าคณะภาค 6 เป็นประธานคณะกรรมการสาขาวัฒนธรรมทางด้านจิตใจ กระทรวงศึกษาธิการ และกรรมการมหาเถรสมาคม ซึ่งท่านก็เห็นชอบด้วย เพราะโครงการนี้จะเป็นประโยชน์ต่อชาติ พระพุทธศาสนา และพระมหากษัตริย์ เป็นอย่างยิ่ง จึงได้มอบหมายให้พระศรีวิสุทธิวงศ์ (บุญมา คุณสมฺปนฺโน) วัดเบญจมบพิตร อนุกรรมการสาขาวัฒนธรรมทางด้านจิตใจ เป็นผู้ประสานงานเพื่อวางแผนและวางหลักการเกี่ยวกับการดำเนินงานในรูปแบบขั้นตอนลงนำร่อง เมื่อเสร็จแล้วจึงได้นำโครงการเสนอต่อกรมประชาสงเคราะห์เพื่ออนุมัติในหลักการ ให้ดำเนินงานต่อไป

เมื่อได้รับการพิจารณาและมีความเห็นชอบจากกรมประชาสงเคราะห์แล้ว นายประสิทธิ์ ดิศวัฒน์ พร้อมด้วยคณะได้เดินทางไปตรวจเยี่ยมเพื่อทำการสำรวจหมู่บ้านชาวเขาเผ่ามั่ว ในเขตนิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขาภูมโล ที่หมู่บ้านมั่วทับเบิก อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ และหมู่บ้านมั่วป่ายาบ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เพื่อทำการศึกษาลำรวจหาข้อมูลต่าง ๆ แล้วนำมาประมวลเป็นโครงร่างทำเป็นโครงการเพื่อดำเนินการปฏิบัติงานในการทดลองนำร่องในปี พ.ศ. 2508 และได้อาราธนา พระธรรมกิตติโสภณ (สมเด็จพระพุทธชินวงศ์) เจ้าอาวาส

วัดเบญจมบพิตร เป็นองค์ปฐมประธาน “คณะพระธรรมจาริก” ให้เป็นธุระการรับผิดชอบในการจัดส่งให้พระภิกษุสงฆ์ไทย เดินทางขึ้นไปปฏิบัติงานด้านศาสนกิจ เพื่อทำการประกาศและเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาต่อไป และพร้อมนี้้องค์ปฐมประธานคณะพระธรรมจาริก ก็ได้นำโครงการนี้เสนอเข้าสู่ที่ประชุมคณะอนุกรรมการสาขาวัฒนธรรมทางด้านจิตใจ กระทรวงศึกษาธิการ และกรรมการมหาเถรสมาคม เพื่อให้ได้รับทราบอีกทางหนึ่งด้วย

หลังจากการที่ได้นำเสนอโครงการขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายให้กรมประชาสัมพันธ์พิจารณาอนุมัติเห็นชอบแล้ว จึงได้กำหนดพื้นที่ในหมู่บ้านชาวเขาที่ได้ผ่านการสำรวจข้อมูลมาแล้วจำนวน 10 หมู่บ้าน ในท้องที่จังหวัดที่มีชาวเขาอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น จำนวน 5 จังหวัด ผู้วิจัยจะกล่าวถึงรายละเอียดของ 10 หมู่บ้านชาวเขา ซึ่งทางกรมประชาสัมพันธ์ ได้สร้างอาศรมพระธรรมจาริกไว้ เพื่อเป็นการรองรับพระธรรมจาริก จะเดินทางไปอยู่ประจำเพื่อประกาศและเผยแผ่พระศาสนาต่อไป อาศรมพระธรรมจาริกจำนวน 10 แห่ง จะมีพระธรรมจาริกปฏิบัติศาสนกิจแหล่งละ 5 รูป รวมพระธรรมจาริกร่วมปฏิบัติศาสนกิจในขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายจำนวนทั้งสิ้น 50 รูป อาศรมพระธรรมจาริกแต่ละแห่งจะมีศิษย์วัด ซึ่งเป็นนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศวิทยาวัดเบญจมบพิตร คอยอุปภัฏฐากรับใช้พระธรรมจาริกขณะปฏิบัติศาสนกิจประจำอาศรมฯ 1 แห่งละ 1 คน หมู่บ้านเป้าหมายใน 5 จังหวัดจำนวน 10 หมู่บ้านแบ่งออกได้ดังนี้

ก. จังหวัดเชียงราย (มีอาศรมพระธรรมจาริก 4 แห่ง)

- อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเลาฉี (ชาวเขาเผ่าเย้า) อำเภอแม่จัน
- อาศรมพระธรรมจาริกบ้านหนองแวน (ชาวเขาเผ่าเย้า) อำเภอแม่จัน
- อาศรมพระธรรมจาริกบ้านม่อนแสนใจ (ชาวเขาเผ่าอีเก้อ) อำเภอแม่ฟ้าหลวง
- อาศรมพระธรรมจาริกบ้านคอยดุง (ชาวเขาเผ่ามูเซอ) อำเภอแม่ฟ้าหลวง

ข. จังหวัดเชียงใหม่ (มีอาศรม พระธรรมจาริก 2 แห่ง)

- อาศรมพระธรรมจาริกบ้านนาเลา (ชาวเขาเผ่าลีซอ) อำเภอเชียงดาว
- อาศรมพระธรรมจาริกบ้านผาปู้จอม (ชาวเขาเผ่าแม้ว-มูเซอ) อำเภอเชียงดาว

ค. จังหวัดตาก (มีอาศรมพระธรรมจาริก 2 แห่ง)

- อาศรมพระธรรมจาริกบ้านแม้วใหม่ (ชาวเขาเผ่าแม้ว) อำเภอเมือง
- อาศรมพระธรรมจาริกบ้านอุมขอม (ชาวเขาเผ่ามูเซอ) อำเภอเมือง

ง. จังหวัดเพชรบูรณ์ (มีอาศรมพระธรรมจาริก 1 แห่ง)

- อาศรมพระธรรมจาริกบ้านทับเบิก (ชาวเขาเผ่าแม้ว) อำเภอหล่มเก่า

จ. จังหวัดแม่ฮ่องสอน (มีอาศรมพระธรรมจาริก 1 แห่ง)

- อาศรมพระธรรมจาริกบ้านแม่หา (ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง)

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508 เป็นต้นมา นับว่าเป็นปีที่มีความสำคัญยิ่งในปีหนึ่ง ของวงการทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย นั่นก็คือ นับว่าเป็นปีแรกที่เริ่มต้นและมีการริเริ่มในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปให้แก่บุคคลที่เรียกว่า “ชาวเขา” ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อย ที่ตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ตามแนวตะเข็บชายแดนบนภูเขาพื้นที่สูงในทางภาคเหนือและทางภาคตะวันตกของประเทศไทย โดยความร่วมมือระหว่างฝ่าย “พุทธจักร” และฝ่าย “อาณาจักร” ภายใต้อำนาจ “โครงการพระธรรมจาริก” ทั้งนี้เพื่อเป็นการสนองต่อพระพุทธประสงค์ซึ่งเป็นคำสั่งสอนที่พระองค์ ตรัสไว้แก่พุทธสงฆ์สาวกเมื่อสองพันห้าร้อยกว่าปีมาแล้ว ซึ่งทรงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอทั้งหลาย จงจาริกท่องเที่ยวไปตามหมู่บ้านเล็กบ้านน้อยของคฤหบดีและพวกพราหมณ์ จงแสดงธรรมอันไพเราะ ในเบื้องต้น ในท่ามกลาง และในที่สุด อันบริสุทธิบริบูรณ์ เพื่อประโยชน์เพื่อความสุข เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลกเถิด” คณะสงฆ์ไทย ที่ส่งพระสงฆ์ออกไปประกาศและเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาในครั้งนั้นเรียกว่า “คณะพระธรรมจาริก”

การดำเนินงานทดลองนำร่อง ใน 5 จังหวัด 10 หมู่บ้าน เกิดผลดังนี้

1. ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ที่พระธรรมจาริก นำธรรมะคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปประกาศและเผยแผ่ในหมู่บ้านได้รู้และเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาดีขึ้น
2. ทำให้ชาวเขาเผ่าแม้ว เหมะ มูเซอ ลีซอ อีก้อ และกะเหรี่ยง รวม 6 เผ่า ในท้องที่จังหวัดตาก แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ เชียงราย และเพชรบูรณ์ รวม 10 หมู่บ้าน ประชากรจำนวน 5,000 คน รู้จักพระสงฆ์ รู้จักการกราบไหว้พระ รู้จักว่าพระสงฆ์เป็นผู้ทรงศีล ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน
3. ทำให้ชาวเขาทั้ง 6 เผ่าดังกล่าว มีความศรัทธา เลื่อมใส ในองค์พระธรรมจาริก รู้จักสวดมนต์ ทำบุญ และร่วมเข้าทำพิธีปฏิบัติญาณตนเป็นพุทธมามกะ ประมาณ 800 คนเศษ และได้ส่งบุตรหลานของตนเข้ารับราชการเป็นสามเณร จำนวน 12 รูป ในปี พ.ศ. 2508
4. ทำให้ชาวเขาบางหมู่บ้านเกิดความปลื้มใจเลื่อมใส ศรัทธา อย่างแรงกล้า ใครจะได้พระธรรมจาริก ไปประจำในหมู่บ้านของตนตลอดไป เพื่อความอบอุ่นใจสำหรับพวกเขา ซึ่งเป็นนิมิตหมายอันดียิ่งต่อพระพุทธศาสนา ที่จะได้แผ่กว้างไพศาลสู่ชุมชนชาวเขาในอนาคตต่อไป
5. ทำให้ชาวเขาโดยทั่ว ๆ ไป บังเกิดความสนใจคอยสดับรับฟังอยู่เสมอว่าเมื่อใดจะมีพระธรรมจาริก ไปปฏิบัติศาสนกิจประจำหมู่บ้านของตน ๆ
6. จากผลในการทดลองนำร่องครั้งนี้ พิสูจน์ได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ไม่กีดกันลัทธิศาสนาอื่น ๆ ไม่บังคับและขัดแย้งกับการนับถือลัทธิ ผี สาง นางไม้ ของชาวเขาแต่อย่างใด

7. การเข้าถึงและการสร้างความสัมพันธ์อันดีงาม ในทางด้านจิตใจแก่ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ในแง่ของการประกาศและเผยแผ่พระพุทธศาสนา อาจทำได้สะดวก หรือเข้าถึงเข้าใจในชาวเขาทั้ง 6 เผ่า ตามที่กล่าวมาแล้วนั้น

3.4.2 พระธรรมจาริกกับชาวเขา

พระธรรมจาริก เริ่มมีบทบาทและสัมพันธ์กับชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ประกอบอาชีพตามแนวตะเข็บชายแดนทางภาคเหนือ และภาคกลางบางจังหวัดของประเทศไทย ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศพม่า (เมียนมาร์) และลาว ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508 เป็นต้นมา ซึ่งได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น นับเป็นเวลานาน 40 ปีเศษ อันเป็นผลงานการพัฒนาทางด้านจิตใจตามโครงการพระธรรมจาริก ซึ่งเป็นภารกิจอันสำคัญยิ่งของคณะสงฆ์ไทย โดยมีสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ อดีตเจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร กรรมการมหาเถรสมาคม และอนุคณะกรรมการส่งเสริมวัฒนธรรมทางจิตใจ กระทรวงศึกษาธิการ เป็นองค์ประชุมประธานคณะพระธรรมจาริก และมีสมเด็จพระมหาธีรราชมั่งคณาจารย์ เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ กรุงเทพมหานคร กรรมการมหาเถรสมาคม เป็นประธานคณะพระธรรมจาริกองค์ปัจจุบัน ร่วมกับกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้จัดส่งพระธรรมจาริกออกไปประกาศและเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาตามหมู่บ้านต่าง ๆ เพื่ออบรมบ่มเพาะนิสัยจิตใจของชาวเขาให้เข้าถึงพระรัตนตรัย นับถือพระพุทธศาสนา ให้มีจิตสำนึก ให้เป็นผู้มีความกตัญญูกตเวที และให้เป็นผู้รู้จักบุญคุณของแผ่นดินไทยที่ตนได้อาศัยอยู่ ภายใต้ร่มเงาของพระบรมโพธิสมภาร นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2488 เป็นต้นมา รวมเป็นระยะเวลา 60 ปีเศษ มีชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ได้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่บนผืนแผ่นดินไทย ตามจังหวัดต่าง ๆ รวม 20 จังหวัดเช่น ประจวบคีรีขันธ์ เพชรบุรี กาญจนบุรี ราชบุรี สุพรรณบุรี อุทัยธานี กำแพงเพชร ตาก สุโขทัย เพชรบูรณ์ พิษณุโลก แพร่ น่าน ลำปาง ลำพูน พะเยา เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน และเลย ซึ่งมีประชากรทั้งหมดในปัจจุบัน (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, 2545) จำนวน 1,203,149 คน ให้ได้พบและรู้จักพระพุทธศาสนา

โครงการพระธรรมจาริก มีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ ณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร และสำนักงานส่วนภูมิภาคตั้งอยู่ ณ วัดศรีโสดา ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีบทบาทและภาระหน้าที่อบรมพระธรรมจาริกและได้จัดส่งพระธรรมจาริกไปประจำอยู่ตามอาศรมในหมู่บ้านชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ในเขต 17 จังหวัดทางภาคเหนือและภาคกลาง บางจังหวัด ได้แก่กาญจนบุรี สุพรรณบุรี อุทัยธานี กำแพงเพชร ตาก สุโขทัย เพชรบูรณ์ พิษณุโลก แพร่ น่าน ลำปาง ลำพูน พะเยา เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน และเลย (ยกเว้นใน

3 จังหวัดคือ ประจวบคีรีขันธ์ เพชรบุรี และราชบุรี) เพราะกำลังพระธรรมจาริก ไม่เพียงพอนับตั้งแต่พระธรรมจาริก ได้นำเอาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ไปประกาศและเผยแผ่แก่ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ใน 17 จังหวัด ชาวเขาได้มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาหันมานับถือในพระรัตนตรัย ปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะเป็นจำนวนมาก และได้ส่งบุตรหลานของตนขอเข้าบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุสามเณรจำนวนมาก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508 – ปัจจุบันรวม 7,582 รูป และคงเหลืออยู่จำนวน 427 รูป นอกเหนือจากนี้ได้ลาเพศไปเป็นคฤหัสถ์เพื่อประกอบอาชีพตามอัธยาศัยและสถานะของตน ที่เหลือพำนักอยู่ ณ วัดศรีโสดาและวัดวิเวกวานาราม จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยต่อไป

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาธรรมชาติ และเป็นศาสนาสากลหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สามารถผสมผสานกลมกลืนเข้ากับลัทธิการนับถือผีสาางนางไม้หรืออื่น ๆ ของชาวเขาได้ดี เพราะพระพุทธศาสนาไม่ปฏิเสธการนับถือลัทธิต่าง ๆ ของมนุษยชาติอยู่แล้ว จึงทำให้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาซึมซับเข้าในจิตใจของชาวเขาได้ง่าย พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้านับว่าเป็นอมตะธรรม บุคคลใดนำเอาไปประพฤติปฏิบัติย่อมทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเอง ครอบครัว และต่อสังคมโดยรวม ประการสุดท้าย ย่อมนำมาซึ่งสันติสุขต่อมวลมนุษยชาติอีกด้วย

3.4.3 ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาในระยะแรก

มนุษย์ในโลก เป็นผู้ที่มีใจได้ มนุษย์ทุกชาติทุกเผ่าพันธุ์ ทุกภาษาในโลก ย่อมนับถือลัทธิและศาสนาของตนเองอยู่แล้ว ในการที่ใครจะนำเอาลัทธิและศาสนาอื่น ๆ มามอบให้เขายอมรับนับถือ นั้น ย่อมเป็นสิ่งที่น่าแปลกประหลาดใจเป็นอย่างยิ่ง แต่ถ้ามองลัทธิและศาสนาเหล่านั้น มีเหตุผลและปัจจัยอันเป็นความจริงที่เชื่อถือได้สำหรับบุคคลที่มีปัญญา มีเหตุผลที่สามารถทำให้เขาเหล่านั้นเชื่อถือได้ ก็จะทำให้เขาเหล่านั้นมีความเชื่อและยอมรับนับถือได้ง่าย ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยนั้น ก็จัดอยู่ในประเภทดังกล่าวเช่นกัน เนื่องจากในลัทธิและศาสนาเดิมของเขานั้น คือการนับถือลัทธิผีสาางนางไม้ และในสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ซึ่งต่างก็มีจารีตวัณธรรม ประเพณี เป็นของตนเอง ซึ่งมีความแตกต่างจากคนไทยโดยทั่วไปซึ่งนับถือพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีหลักการและเหตุผลซึ่งเป็นปัจจัยนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติได้ผลตามความเป็นจริง ที่มีบทบาทอันสำคัญยิ่งในการกำหนดและหล่อหลอมและเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของมนุษย์ให้ดำเนินไปในทางที่ดีคือ ให้เป็นผู้มีความสงบ สว่าง สะอาด รื่นรมย์ ผ่องใส และมีความสุขความเจริญ แก่ผู้นำเอาไปประพฤติปฏิบัติได้ในโลก

พระพุทธศาสนาจัดอยู่ในศาสนาประเภท “อเทวนิยม” (ไม่ได้กำหนดให้ถือเอาพระเจ้าเป็นศูนย์กลางในคำสอน) แต่ได้เน้นในเรื่องของคุณธรรมซึ่งมนุษย์ทุกคน ทุกชาติ ทุกเผ่าพันธุ์ ทุกภาษา สามารถที่จะนำไปประพฤติปฏิบัติพัฒนาตนเองให้เจริญขึ้นมาได้ พระพุทธศาสนาถือว่าความรู้ดีและความประพฤติดี (วิชา – จรรยา) ทำให้บุคคลเป็นผู้ประเสริฐในหมู่เทพและในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย ความรู้ดีและความหลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ (วิชา – วิมุตติ) เป็นอุดมคติอันสูงสุดทางพระพุทธศาสนา พระธรรมเทศนาถ้อยคำแรก ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่พระปัญจวัคคีย์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน คือ “พระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” (วิ.มหา. 4/14-20) พระสูตรว่าด้วยการหมุนวงล้อคือ “พระธรรม” พระพุทธองค์ทรงชี้ว่า ทางสายกลางคือ “องค์อริยมรรค 8” เท่านั้น ที่จะทำให้บุคคลเป็นผู้ประเสริฐที่สุด ทางสายกลางนั้นคือ การประพฤติปฏิบัติไม่ตั้งและไม่หย่อนจนเกินไป การปฏิบัติให้พอเหมาะพอดีตามสมควรแก่สภาพของตน ๆ การประพฤติปฏิบัติตามสายกลางจะทำให้เกิดดวงตาเห็นธรรม ทำให้เกิดปัญญาเป็นไปเพื่อระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความรู้จริง และเพื่อพระนิพพาน อันเป็นที่สุด

การนำเอาธรรมะคำสอนของพระพุทธเจ้าไปอบรมบ่มเพาะชี้แนะแก่ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ของพระธรรมจาริกนั้น มิใช่ของง่าย เนื่องจากชาวเขามีจารีตวัฒนธรรม ประเพณี ภาษาพูด มีความแตกต่างจากชาวไทยโดยทั่วไป อีกประการหนึ่งชาวเขาไม่เคยเห็นและรู้จักพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนามาก่อน จึงเป็นสิ่งที่แปลกประหลาด พระธรรมจาริก จึงต้องใช้พุทธวิธีหลายอย่าง ที่พระพุทธองค์ทรงใช้ในการประกาศและเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งแรกและในครั้งต่อ ๆ มาเช่นที่ทรงแสดงแก่ชฎิล 3 พี่น้อง และแก่พระเจ้าพิมพิสาร เป็นต้น อุปสรรคและปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาของพระธรรมจาริกในครั้งแรก พอจะสรุปออกมาได้ดังนี้

1. ปัญหาด้านภาษาเพราะชาวเขาส่วนมากพูดภาษาไทยไม่ได้
2. ชาวเขาตื่นตระหนกตกใจเพราะไม่เคยเห็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนามาก่อน ต้องใช้ความพยายามชี้แจงให้ชาวเขาได้รู้เข้าใจ
3. ชาวเขามีความเชื่อในลัทธิ ศาสนาเดิมของตนเองอยู่แล้ว จึงเป็นการยากที่จะทำให้เขาเปลี่ยนแปลงได้ง่าย
4. การคมนาคมไปสู่หมู่บ้านชาวเขาต้องเดินด้วยเท้า ทางรถยนต์วิ่งไม่มี เพราะเป็นถิ่นทุรกันดาร
5. ขาดวัสดุอุปกรณ์ในการประกาศและเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น วิทยุ เทป ภาพยนตร์ โปสเตอร์ เป็นต้น
6. พระธรรมจาริกที่มีความรู้ความสามารถเชี่ยวชาญ ในการประกาศพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้ชาวเขาได้เข้าใจได้ง่ายมีไม่เพียงพอ

7. พระธรรมจาริกบางรูป ประพฤติปฏิบัติล่วงเกินลัทธิและศาสนาเดิมของเขา จึงทำให้ชาวเขาขาดความเคารพนับถือ

8. ในการเดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาอยู่ในช่วงสั้น คืออยู่ในระหว่างเดือนมีนาคม – พฤษภาคม ของทุกปี (2508 – 2510)

9. งบประมาณที่ให้การสนับสนุนจากภาครัฐมีไม่เพียงพอ

10. คณะสงฆ์ไทย โดยคณะกรรมการมหาเถรสมาคม ไม่เห็นความสำคัญของโครงการ

11. โครงการนี้ยังไม่เป็นที่รู้จักของหน่วยงานราชการ องค์กรเอกชนและพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป

หมายเหตุ ปัญหาบางข้อปัจจุบันได้รับการแก้ไขไปบ้างแล้ว

3.4.4 ตั้งศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวเขา วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่

เพื่อเป็นสื่อสายสัมพันธ์ในการฝากฝังห้อยรากของพระธรรมของพระพุทธเจ้าในหมู่ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ให้แนบแน่นมั่นคงต่อไป จึงในปี พ.ศ. 2513 พระธรรมกิตติโสภณ ประธานคณะพระธรรมจาริก ร่วมกับกรมประชาสัมพันธ์ ได้นำเรื่องนี้ไปปรึกษารื้อกับเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ คือ พระเทพสิทธิจารย์ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุคอกยสุเทพ เพื่อขอให้พิจารณาจัดหาวัดที่เหมาะสม 1 แห่ง เพื่อจะได้นำเอากุลบุตรชาวเขาที่มีจิตใจเลื่อมใสศรัทธาขอเข้าบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุสามเณรเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากทุก ๆ ปี ให้มาพำนักอาศัยอยู่รวมกันในที่แห่งเดียว ทั้งนี้เพื่อเป็นศูนย์กลางอบรมหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาและบ่มเพาะนิสัยใจคอโดยให้ความรู้ทั้งด้านสายพระปริยัติธรรมและสายสามัญศึกษาไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งเน้นให้พระภิกษุสามเณรชาวเขาเหล่านั้น อ่าน เขียน เรียน พุทธภาษาไทยได้อย่างคล่องแคล่วและชัดเจน เพราะชาวเขาที่ขอเข้าบรรพชาอุปสมบทส่วนมากอ่าน เขียน พุทธภาษาไทยไม่ได้เลย ทางเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ได้ร่วมกับคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ เห็นว่า วัดศรีโสดา ซึ่งตั้งอยู่ ณ บริเวณเชิงเขาตอกยสุเทพ ติดกับห้วยแก้ว ถนนศรีวิชัย ซึ่งเป็นถนนติดต่อไปยังวัดพระธาตุคอกยสุเทพ และพระตำหนักภูพิงเกล้า ซึ่งเป็นสถานที่อันเหมาะสม เป็นบรรยากาศที่คล้ายคลึงเหมาะสมกับอุปนิสัยของชาวเขาอยู่แล้ว ด้วย อีกประการหนึ่งเป็นวัดที่ “ครูบาศรีวิชัย” สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2477 ซึ่งเป็นจุดศูนย์รวมบรรดาพุทธศาสนิกชนทั่วภาคเหนือมาพักรวมกันเพื่อช่วยกันพัฒนาและคัดค้านขึ้นไปยังวัดพระธาตุคอกยสุเทพ และในบริเวณเชิงบันไดจะขึ้นไปยังวัดศรีโสดานั้น ก็เป็นสถานที่ประดิษฐาน “อนุสาวรีย์ครูบาศรีวิชัย” วัดศรีโสดา จึงนับว่าเป็นวัดบวรารของวัดพระธาตุคอกยสุเทพ และถนน

ตั้งแต่บริเวณสถานประดิษฐานอนุสาวรีย์ครูบาศรีวิชัย ไปยังวัดพระธาตุคอกยสุเทพนั้น เรียกขนานนามว่า ถนนศรีวิชัย ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

ในระหว่างปี พ.ศ. 2508 – 2513 พระภิกษุสามเณรชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ที่บรรพชาอุปสมบทแล้ว ทางประธานคณะพระธรรมจาริก ได้ฝากให้พำนักอยู่ที่วัดของเจ้าคณะจังหวัดแต่ละจังหวัดที่มีชาวเขาขอเข้าบรรพชาอุปสมบท ซึ่งกระจัดกระจายอยู่ในหลายจังหวัดทางภาคเหนือ ทางภาคกลางก็ให้พำนักอาศัยอยู่ที่วัดไชยชุมพลชนะสงคราม จังหวัดกาญจนบุรี ส่วนหนึ่งให้พำนักอาศัยอยู่ที่วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นศูนย์อบรมขนาดเล็กแห่งหนึ่ง และในปี พ.ศ. 2514 จึงได้ย้ายพระภิกษุสามเณรชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ซึ่งกระจายอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ ทั้งหมดให้มารวมกันที่ วัดศรีโสดา จนถึงปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. 2513 พระธรรมกิตติโสภณ ประธานคณะพระธรรมจาริก ได้มอบหมายให้พระอธิการศรีวงศ์ จิตตาสโก พระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค และเจ้าอาวาสวัดป่าพร้าวใน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พร้อมด้วยพระติดตาม 4 รูปคือ พระอธิการถนอม อธิญาโณ วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ พระมหาสดชื่น โกสโล วัดดาวทอง จังหวัดธนบุรี พระมหาเสงี่ยม ชีรบุญโญ วัดเทพากร จังหวัดธนบุรี พระมหาบัณฑิต ปญฺธิโต วัดชนะสงคราม จังหวัดพระนคร และเด็กวัดชาวเขาอีก 5 คนเดินทางไปจำพรรษาที่วัดศรีโสดา เพื่อเตรียมการ จัดสร้างอาคารสถานที่พำนักชั่วคราว (ที่พักทำด้วยไม้สับฟากมุงด้วยตองคิง) จำนวน 5 หลัง เพื่อเป็นที่พำนักของพระภิกษุสามเณรชาวเขาในระยะแรก

วันที่ 30 พฤศจิกายน 2514 พระธรรมกิตติโสภณ ประธานคณะพระธรรมจาริก พร้อมด้วยพระเทพสิทธิธารจารย์ เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ และผู้แทนผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ตลอดจนข้าราชการกรมประชาสัมพันธ์ ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่ พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปได้ เป็นประธานในการทำพิธีเปิดป้าย “ศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวเขา” วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ ในความอุปถัมภ์ของ กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงมหาดไทย และได้มอบหมายแต่งตั้งให้พระอธิการศรีวงศ์ จิตตาสโก เป็นผู้ปกครองศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวเขาเป็นรูปแรก

ในปี พ.ศ. 2514 พระอธิการศรีวงศ์ จิตตาสโก ผู้ปกครองศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวเขา ได้นำเอาพระภิกษุสามเณรชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ที่กระจัดกระจายอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ ทางภาคเหนือ และภาคกลาง จากจังหวัดกาญจนบุรี ให้มาพำนักอยู่รวมกันที่วัดศรีโสดา จำนวน 187 รูป และในปีนี้เอง ทางศูนย์อบรมฯ ได้จัดการบริหารงานภายในให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย จึงได้เรียกนิมนต์พระธรรมจาริกซึ่งได้ปฏิบัติศาสนกิจอยู่ในหมู่บ้านชาวเขาอยู่แล้ว ที่มีความเหมาะสม มีคุณวุฒิการศึกษา วัชวุฒิ และมีความสามารถในการบริหารและจัดการ

ในด้านต่าง ๆ ให้มาร่วมเป็นคณะกรรมการในเบื้องต้น จำนวน 3 รูป และได้แบ่งสายการบริหารงานออกเป็นดังนี้

1. ฝ่ายการศึกษาสายสามัญศึกษา
2. ฝ่ายการศึกษาสายพระปริยัติธรรม
3. ฝ่ายปกครอง
4. ฝ่ายโภชนาการ
5. ฝ่ายธุรการ
6. ฝ่ายบริหารงานทั่วไป

ซึ่งได้เป็นหลักการและแนวนโยบายในการบริหารงานในเวลาต่อมาจนปัจจุบัน

เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2515 สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา ได้เสด็จมาทรงวางศิลาฤกษ์ อาคารศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวเขา วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ และทรงถวายผ้าพระกฐินแด่พระภิกษุที่จำพรรษาอยู่ที่วัดแห่งนี้

เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2529 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ เปิดป้ายตึกอาคารเรียน ส.ว. 3 ชั้น สมเด็จพระบรมราชชนนี ซึ่งนับว่าเป็นอาคารเรียนแห่งแรกสำหรับพระภิกษุสามเณรชาวเขาใช้เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียนทั้งสายพระปริยัติธรรมและสายสามัญศึกษา

3.4.5 การจัดการศึกษา

1.) การจัดการศึกษาระยะแรก

เพื่อให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรชาวเขา ดำเนินไปตามสภาพความเป็นจริง และมีความจำเป็นในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยทั่วไปให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยตามแนวนโยบายเบื้องต้นกล่าวคือ ต้องการให้พระภิกษุสามเณรชาวเขาทุกรูป ได้เรียน เขียน อ่าน พูดภาษาไทยได้ชัดเจนก่อน ที่จะเรียนในวิชาต่าง ๆ ในระดับชั้นสูงต่อไป

ทางศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวเขา ได้ประสานงานและรายงานขออนุมัติการจัดตั้งโรงเรียนผู้ใหญ่ (ชาวเขา) ต่อสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเปิดชั้นเรียนและจัดการเรียนการสอนในชั้นระดับ 1-2-3 (ระดับ 1 เทียบเท่าชั้น ป.1-2) ระดับ 2 เทียบเท่าชั้น ป.3-4) (ระดับ 3 เทียบเท่าชั้น ป.5-7 สมัยนั้น) ระดับ 1-2 ใช้เวลาเรียนระดับชั้นละ 6 เดือน ระดับ 3 ใช้เวลาเรียน 1 ปี และในปีต่อมาได้ขออนุมัติ ขยายเปิดชั้นเรียนในระดับที่ 4 (เทียบเท่าชั้น ม.ศ. 1-3 ในสมัยนั้น) ใช้เวลาเรียน 1 ปี 6 เดือน ซึ่งทาง

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเชียงใหม่ก็ได้สนองแนวนโยบายในครั้งนี้เป็นอย่างดี และก็ได้เสนอรายงานต่อไปยัง กระทรวงศึกษาธิการได้ทราบตามลำดับ และได้รับการอนุมัติให้เปิดเป็นชั้นเรียนได้โดยการจัดการเรียนการสอนในชั้นระดับ 1 – 2 – 3 – 4 ต่อมา ในชื่อว่า “โรงเรียนผู้ใหญ่ (ชาวเขา) วัดศรีโสดา” จังหวัดเชียงใหม่ จนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ก. สายพระปริยัติธรรม

การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนานั้น เป็นหัวใจหลักในการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระภิกษุสามเณรชาวเขาทุกรูป ที่มาทำนกออาศัยอยู่ ณ วัดศรีโสดา จะต้องเข้าชั้นเรียนและทำกิจกรรมในทางศาสนาร่วมกันเป็นประจำทุกวัน เช่น ตื่นเวลา 05.00 น. ทำวัตรสวดมนต์เช้าพร้อมกัน ณ พระวิหาร เวลา 06.30 น. ออกบิณฑบาต เวลา 07.00 น. กินอาหารเช้าพร้อมกัน เวลา 08.30 น. เข้าชั้นเรียนสายสามัญศึกษา เวลา 13.00 น. เข้าชั้นเรียนสายพระปริยัติธรรมนักธรรมชั้นตรี เวลา 18.00 น. ทำวัตรสวดมนต์เย็นพร้อมกัน และหลังจากการทำวัตรสวดมนต์แต่ละครั้งนั้นต้องนั่งทำสมาธิจิตภาวนาครั้งละ 10 นาที เ้านอนพร้อมกันเวลา 20.30 น. ดังที่กล่าวมาแล้วนี้เป็นกิจวัตรประจำวันที่จะต้องปฏิบัติโดยพร้อมเพรียงกันสำหรับพระภิกษุสามเณรชาวเขาทุกรูป และมีการบรรยายธรรมฟังเทศน์ทุก ๆ วัน ในวันธรรมสวนะขึ้น – แรม 8 , 15 ค่ำ

- 1.) เปิดชั้นเรียนนักธรรมชั้นตรี – โท – เอก
- 2.) เปิดชั้นเรียนแผนกบาลีชั้นบาลีไวยากรณ์ ประโยค 1 – 2 เปรียญธรรม 3 , 4 สำหรับประโยคบาลี เปรียญธรรมประโยค 5 , 6 , 7 , 8 , 9 ไปเรียนต่อตามสำนักเรียนวัดอื่น ๆ ที่เปิดชั้นเรียน

ข. สายสามัญศึกษา

เพื่ออนุรักษ์ตามการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาในปัจจุบัน ทางศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวเขา ภายใต้โครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา จึงได้มีแนวนโยบายในการจัดการศึกษาเพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบัน โดยจัดการเรียนการสอนแบ่งออกเป็นแผนกต่าง ๆ ดังนี้

- 1.) แผนกโรงเรียนผู้ใหญ่ (ชาวเขา) วัดศรีโสดา จัดการเรียนการสอนเฉพาะระดับที่ 4 (ม. 1 – 3) ใช้หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ ของกระทรวงศึกษาธิการ ใช้เวลาเรียน 1 ปี 6 เดือน จัดการศึกษาในระบบเดิม
- 2.) แผนกโรงเรียนพระปริยัติธรรมสายสามัญศึกษา ในนามโรงเรียนสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ เปิดชั้นเรียนในระดับมัธยมปีที่ 1 – 6 (จัดการเรียนการสอนทั้งวิชาสามัญและวิชาธรรม – บาลี) จัดการศึกษาในระบบใหม่

3.) แผนกอุดมศึกษา (การศึกษาชั้นปริญญาตรี) แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

- ส่วนการศึกษาสำหรับบุคลากรประจำการ (กศ.บป.) ครุศาสตร์บัณฑิต (การศึกษานอกระบบ) จัดการศึกษาโดย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ใช้เวลาเรียน 4 ปี
- ส่วนการศึกษาสำหรับพระธรรมจาริกประจำการ (กศ. พจ.) พุทธศาสตรบัณฑิต (สังคมสงเคราะห์ศาสตร์) ห้องเรียนวัดศรีโตดา จัดการศึกษาโดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ใช้เวลาเรียน 4 ปี

นอกจากนี้ยังได้ดำเนินการจัดการศึกษาขยายชั้นเรียนออกไปไว้ที่ วัดวิเวกวาราม ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย ซึ่งเป็นสาขาของโครงการพระธรรมจาริก แบ่งออกได้ดังนี้

1 สายพระปริยัติธรรมนักธรรมชั้นตรี – เอก

2 สายสามัญศึกษา ระดับชั้น ม. 1 – 3

3 โรงเรียนผู้ใหญ่วัดวิเวกวาราม (รับเฉพาะเด็กหญิงชาวเขา) จากผู้ที่สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น สายอาชีพ จัดการศึกษาโดย ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดเชียงใหม่ ใช้เวลาเรียน 3 ปี

3.4.6 โครงการพระธรรมจาริกเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขา

เมื่อพระธรรมจาริกรุ่นแรกทำการเผยแผ่และอยู่ประจำตามอาศรมต่างๆ หรือมาปฏิบัติการที่ศูนย์อบรมวัดศรีโตดา พิจารณาว่า งานเผยแผ่เช่นนี้ จำเป็นต้องสร้างศาสนทายาทโดยมีชาวเขาที่เข้ามาบวชเรียนและศึกษาพระพุทธศาสนาพอมีความรู้ด้านหลักธรรมและการปฏิบัติศาสนพิธีจะช่วยทำการเผยแผ่ในวงกว้างออกไปอีก ประการสำคัญ การได้พระสงฆ์ชาวเขาในพื้นที่ย่อมจะทำให้การเผยแผ่ศาสนาได้อย่างรวดเร็วและเข้าถึงชาวเขาได้ดีกว่าพระสงฆ์จากพื้นที่อื่นๆ จึงได้เกิดโครงการพระธรรมจาริก เพื่อสร้างพระธรรมจาริกเสริมขึ้นมาอย่างต่อเนื่องและส่งออกไปปฏิบัติงานตามอาศรมในเป้าหมายการเผยแผ่ มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ

1. เพื่อประกาศและเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาตามหมู่บ้านที่พระธรรมจาริกไปอยู่ตามอาศรมต่าง ๆ
2. เพื่อเร่งกระชับสร้างปฏิสัมพันธ์ทางด้านจิตใจแก่ชาวเขา อันจะทำให้ชาวเขาเกิดมีจิตสำนึกความเป็นคนไทย รักไทย และมีความจงรักภักดีต่อประเทศชาติ ภายใต้พระบรมโพธิสมภารยิ่งขึ้น และเพื่อเป็นการง่ายต่อการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาของทางราชการเป็นต้น

โครงการพระธรรมจาริก มีภารกิจหลักและวัตถุประสงค์ในการฝึกอบรมบุคลากรนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีความรู้ มีความสามารถชำนาญการ และมีบุคลิกภาพที่ดี ประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในศีลจารวัตรอันดีงาม สร้างความเลื่อมใสศรัทธาปสาทะแก่ศาสนิกชนคนไทยโดยทั่ว ๆ ไป ปฏิบัติตนให้อยู่ในระเบียบตามหลักธรรมวินัย และจัดส่งพระธรรมจาริกที่ฝึกดีแล้วออกไปปฏิบัติศาสนกิจเพื่อประกาศและเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแก่ชาวเขาตามหมู่บ้านต่าง ๆ ในเขตจังหวัดทางภาคเหนือ 17 จังหวัด และทางภาคกลางคือจังหวัดกาญจนบุรี สำหรับในปี พ.ศ. 2549 ทางโครงการ ฯ ได้จัดส่งพระธรรมจาริกออกไปประจำอยู่ตามอาศรมจำนวน 258 อาศรม 258 หมู่บ้าน มีพระธรรมจาริกปฏิบัติศาสนกิจประจำอาศรมจำนวน 297 รูป ในจำนวนชาวเขาทั้งหมดจำนวน 1,157,608 คน คิดเป็นร้อยละ 46.89 ในจำนวนประชากรทั้งหมดที่พระธรรมจาริกไปปฏิบัติศาสนกิจประจำอยู่ในปัจจุบันซึ่งมีจำนวน 542,785 คน

3.5 ภารกิจของพระธรรมจาริก

ภารกิจของพระธรรมจาริกที่ปฏิบัติงานในหมู่บ้านชาวเขามีหลายประการ จำแนกได้ดังนี้

3.5.1 ภารกิจในหมู่บ้านชาวเขา

พระธรรมจาริกทุกรูปที่อยู่ปฏิบัติศาสนกิจประจำอยู่ตามอาศรมพระธรรมจาริกและประจำอยู่ตามหมู่บ้านชาวเขาแต่ละแห่ง ที่โครงการพระธรรมจาริกร่วมกับชาวเขาในหมู่บ้านเป้าหมายในจังหวัดต่าง ๆ ร่วมกันจัดสร้างขึ้นเพื่อเป็นสถานที่พักและบำเพ็ญกุศลและสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ ภารกิจและกิจกรรมหลักต่าง ๆ ซึ่งเป็นหน้าที่อันสำคัญยิ่ง ที่พระธรรมจาริกจะต้องปฏิบัติโดยตรง ซึ่งแบ่งออกได้ดังนี้

ก. สร้างความสัมพันธ์อันดีงามกับชาวเขา ผู้นำหมู่บ้าน หน่วยราชการต่าง ๆ เจ้าคณะพระสังฆาธิการ ในพื้นที่เขตรับผิดชอบทั้งหมดให้ทั่วถึง

ข. เป็นแกนนำในการพัฒนาจิตใจ เพื่อชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องในเรื่องศาสนา ศีลธรรม วัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม ตลอดจนความเชื่อต่าง ๆ ในทางที่ถูกต้องตามหลักธรรมทางศาสนา

ค. ให้การบริการและสงเคราะห์อนุเคราะห์ทางด้านการเกษตร การศึกษา สาธารณสุข ด้านอุปโภคและบริโภค และหรืออื่น ๆ ที่เห็นสมควร

(1) การพัฒนาด้านจิตใจ

อบรมบรรยายธรรม เทศนาสั่งสอนหลักธรรมให้ชาวเขาได้เข้าใจ มีความรู้อย่างถูกต้อง ทุกในวันธรรมสวนะ และนำข่าวสารการเคลื่อนไหวในด้านต่าง ๆ ของทางราชการมาชี้แจง ประกาศในเครื่องเสียงตามสายให้ชาวเขาได้ทราบ นำชาวเขาไปร่วมทำบุญตามวัดต่าง ๆ ใน

พื้นราบ เพื่อให้ชาวเขาได้เห็นวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชาวไทยและจะได้ปรับนำมาใช้ในหมู่บ้านของตนเองต่อไป สอนวิชาศีลธรรมร่วมกับครูในโรงเรียนประจำหมู่บ้าน และจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพื่อเป็นการส่งเสริมด้านคุณธรรมและศีลธรรมแก่เด็กชาวเขา นอกจากนี้แล้วพระธรรมจาริกยังประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้ปรากฏแก่ชาวเขาและประชาชนทั่วไปได้เห็นเพื่อสร้างปสาทะความเลื่อมใสศรัทธาให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีกด้วย

(2) สร้างผู้นำแกนนำชาวพุทธ

ฝึกอบรมกลุ่มหนุ่มสาวชาวเขาให้มีความรู้ มีทักษะ และให้มีความรู้ความเข้าใจในด้านพุทธศาสนาพิธี พิธีกรรมต่าง ๆ ตลอดจนให้มีความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมประเพณีไทย เพื่อจะได้ปรับผสมผสานกับประเพณีในท้องถิ่นของตนเองได้ โดยมีการแต่งตั้งประธาน ผู้นำแกนนำชาวพุทธและ คณะกรรมการบริหารประจำหมู่บ้าน เพื่อเป็นตัวแทนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกด้วย

(3) ชูพุทธธรรมจาริก

ฝึกอบรมเยาวชนชาวเขา เพื่อปลูกฝังคุณธรรมศีลธรรม อบรมพัฒนาทางด้านจิตใจ ร่างกายให้มีความเข้มแข็ง ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ให้เป็นผู้รู้จักความเมตตาเอื้ออารีย์ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน ให้รู้จักโทษของยาเสพติด ให้ประพฤติตนเป็นพลเมืองดีของชาติ มีความสามัคคีร่วมกัน และให้เป็นผู้มีความกตัญญูกตเวที รู้จักบุญคุณของผู้อื่น ให้เป็นผู้ใฝ่สันติ เหล่านี้เป็นต้น

(4) บวชศีลจาริณีและสามเณรภาคฤดูร้อน

เพื่อให้เยาวชนชาวเขาชายหญิง เข้าถึงพระรัตนตรัย ใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา หวงแหวนศาสนาเพื่อจะได้รักษาและสืบทอดเป็นศาสนทายาททางพระพุทธศาสนา ให้มั่นคงยั่งยืนสถาพรสืบต่อไป โดยการอบรมปลูกฝังคุณธรรมศีลธรรมอันดีงาม หลังจากปิดภาคเรียนในฤดูร้อนด้วยการบวชเป็นสามเณรของเด็กชาย และเด็กหญิงให้บวชเป็นศีลจาริณีหนุ่มสาวห่มขาว เป็นต้น

(5) การอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณีของชาวเขา

เพื่อเป็นการส่งเสริม รักษาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม จารีต ประเพณีดั้งเดิมของชาวเขาให้คงไว้และสืบทอดแก่เยาวชนรุ่นหลัง และจะได้ผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นวัฒนธรรมไทยให้กลมกลืนสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติร่วมกันได้ เช่นการเดินรำจะคีในวันขึ้นปีใหม่ของมูเซอ หรือเผ่าอื่น ๆ ก็ตาม สามารถนำมาประยุกต์ผสมกลมกลืนเพื่อนำในวันปีใหม่ของไทยได้ เป็นต้น หรือการแลกเปลี่ยนทางประเพณีเช่นให้ชาวเขามาร่วมในพิธีวันลอยกระทง วันสงกรานต์ เหล่านี้เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อสร้างจิตสำนึกให้มีความรักความเข้าใจและหวงแหนในประเพณีอันดีงามของชาวเขาและของไทย

(6) อบรมธรรมะในหมู่บ้านบวร

การปฏิบัติศาสนกิจของพระธรรมจาริกในหมู่บ้านชาวนั้น แต่ละแห่งจะมี อาศรมพระธรรมจาริกอยู่ประจำ 1 แห่ง และจะมีหมู่บ้านบวรที่ไม่มีอาศรมประจำอยู่ จึงได้จัดให้มีการบรรยายธรรมหรืออบรมธรรมตามหมู่บ้านบวรในวันธรรมสวนะ กล่าวคือ อาศรมฯ แต่ละแห่งจะมีหมู่บ้านบวรประมาณ 3 – 5 หมู่บ้าน ที่พระธรรมจาริกจะต้องรับผิดชอบซึ่งจะต้องทำการหมุนเวียนไปจัดทำพิธีกรรมทางพุทธศาสนาให้ครบตามจำนวนหมู่บ้าน โดยการหมุนเวียนไปจัดทำพิธีในวันธรรมสวนะเพื่อให้ชาวเขาได้บำเพ็ญบุญกุศลและฟังเทศน์ในวันธรรมสวนะนั้น ๆ และพระธรรมจาริกจะได้ถือโอกาสชี้แจงข่าวสารต่าง ๆ ทางศาสนาและทางราชการให้ชาวเขาได้ฟัง และทำความเข้าใจให้ถูกต้อง อันจะได้นำไปประพฤติปฏิบัติบำเพ็ญตนเป็นพลเมืองดีของชาติต่อไป หรือเราเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าวัน “ธรรมสังเวย”

3.5.2 ด้านการเกษตร

เมื่อพระธรรมจาริกได้ปฏิบัติงานด้านศาสนกิจซึ่งเป็นภารกิจหลักแล้ว ยังต้องปฏิบัติงานด้านการช่วยแนะนำส่งเสริมในการประกอบอาชีพแก่ชาวเขาอีกด้วยเช่น ห้ามตัดไม้ทำลายป่า ห้ามทำไร่เลื่อนลอยหรือทำไร่หมุนเวียน เพราะจะทำให้ป่าไม้ขาดคุณธรรมชาติ ให้ทำไร่ในผืนดินที่เดิม โดยแนะนำวิธีการรักษารังดินให้มีคุณภาพต่อการเพาะปลูกข้าวในไร่ในนา โดยวิธีการปรับปรุงดินให้มีคุณภาพเหมาะแก่การเพาะปลูกพืชชนิดต่าง ๆ ตามฤดูกาล นอกจากนี้แล้วพระธรรมจาริกยังได้นำเอาเมล็ดพันธุ์พืชผักชนิดต่าง ๆ พันธุ์ผลไม้ยืนต้น ไปแจกจ่ายแก่ชาวเขาได้ปลูกไว้เพื่อบริโภคมีพืชผักสวนครัวเช่น กระหล่ำปลี ผักกาด ถั่วฝักยาว เป็นต้น ไม้ผลยืนต้นได้แก่ มะม่วง ลำไย ลิ้นจี่ เป็นต้น

3.5.3 ด้านการศึกษา

ในหมู่บ้านใดที่ยังไม่มีโรงเรียน พระธรรมจาริกร่วมกับชาวเขาในหมู่บ้านนั้น ๆ ช่วยกันจัดสร้างโรงเรียนชั่วคราวขึ้นเพื่อเปิดสอนภาษาไทยแก่เด็กชาวเขา โดยพระธรรมจาริกจะทำหน้าที่เป็นครูสอน และตอนเย็นก็จะเปิดสอนหนังสือภาษาไทยแก่ผู้ใหญ่ชาวเขาให้อ่าน เขียน พูดภาษาไทยได้ ในหมู่บ้านใดที่มีโรงเรียนประจำหมู่บ้านซึ่งทางราชการได้จัดตั้งไว้แล้ว ก็จะทำหน้าที่เป็นครูช่วยสอนวิชาศีลธรรมทางพระพุทธศาสนาแก่เด็กชาวเขาอีกด้วย

3.5.4 ด้านสาธารณสุข

นอกจากที่พระธรรมจาริกจะปฏิบัติหน้าที่ประจำแล้ว ยังทำหน้าที่อนามัยประจำอาศรมๆ เพื่อทำการปฐมพยาบาลเบื้องต้น เช่น จ่ายยาประจำบ้านแก่ชาวเขาผู้ป่วยเจ็บเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น ปวดศีรษะ ปวดท้อง เป็นไข้หวัด เหล่านี้เป็นต้น ถ้าอาการหนักกว่านี้ก็จะแนะนำให้ไปทำการบำบัดรักษาที่สถานอนามัยประจำตำบล หรือโรงพยาบาลประจำอำเภอ เป็นต้น

นอกจากให้การรักษาพยาบาลเบื้องต้นแล้ว พระธรรมจาริกได้ตั้งสถานบำบัดรักษาแก่ชาวเขาผู้ติดยาเสพติดหลายแห่ง เช่น สถานบำบัดผู้ติดยาเสพติดอาศรมพระธรรมจาริกบ้านมุเซอ ห้วยปากกล้วย อำเภอแม่เฒ่า และสถานบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดบ้านกะเหรี่ยงตุงลอย อำเภอมกน้อย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

โครงการพระธรรมจาริก ยังได้ส่งเสริมและสนับสนุนให้พระธรรมจาริกที่ปฏิบัติศาสนกิจอยู่ตามอาศรมๆ ต่างๆ ปลูกพืชสมุนไพร เพื่อใช้ในการบำบัดรักษาเกี่ยวกับโรคบางอย่างโดยทั่วไป และได้สร้างสวนสมุนไพรตัวอย่างขึ้น 1 แห่ง ขึ้นที่ อาศรมพระธรรมจาริกบ้านลิซอ ตันลุง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันมีพืชสมุนไพรที่ปลูกไว้มีจำนวน 348 ชนิด เพื่อนำมาสกัดเป็นยารักษาโรคต่างๆ สวนสมุนไพรแห่งนี้มีชื่อว่า “สวนสมุนไพรสมเด็จพระพุทธชินวงศ์” เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นปฐมประธานพระธรรมจาริกรูปแรก

3.5.5 ด้านสังคมสงเคราะห์

ให้การสงเคราะห์แก่ครอบครัวและชาวเขาผู้ยากไร้ด้วยปัจจัย 4 ตามสมควรแก่สภาพ เช่น แจกผ้าห่มกันหนาว เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น ให้การอนุเคราะห์สงเคราะห์แก่คนชราและเด็กพิการ เช่น ทำเรื่องเสนอรายงานขอการสนับสนุนเงินสงเคราะห์เบี้ยยังชีพคนชรา เด็กและผู้พิการ ดิจิเออเอส ฯลฯ ต่อสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงจังหวัด เพื่อรับเงินอุดหนุนและให้การสงเคราะห์ ต่อไป

3.5.6 ด้านสาธารณูปโภค

ประสานงานกับองค์การบริหารส่วนตำบลสร้างถนนเชื่อมโยงชิดต่อกับหมู่บ้านชาวเขา เสนอให้จัดตั้งศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน ประสานงานกับสาธารณสุขอำเภอเพื่อรณรงค์สร้างส้วมซึมได้ครบทุกหลังคาในหมู่บ้านชาวเขา ขุดบ่อน้ำ และสร้างประปาภูเขา เป็นต้น นอกจากนี้ได้ร่วมกับชาวเขาในหมู่บ้านช่วยกันสร้างศาลาอเนกประสงค์ประจำหมู่บ้านเพื่อไว้ใช้ในสาธารณประโยชน์และอื่น ๆ อีกมากมาย

ดังนั้น การกิจต่าง ๆ ที่พระธรรมจาริกได้ปฏิบัติตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้นเป็นวิธีการที่สร้างสันติสุข สร้างความสมานสามัคคีธรรมอันดีงาม และส่งเสริมสนับสนุนให้ชาวเขาในเขตรับผิดชอบเกิดความสบายอกสบายใจ มีจิตใจมั่นคง และมีความซาบซึ้งในพระธรรมจาริกที่ได้นำเอาแต่สิ่งที่ดี ๆ มาสู่หมู่บ้านของตนเอง นั่นก็คืออาหารแห่งธรรมะของพระพุทธองค์ซึ่งเป็นอมตธรรม ที่พระธรรมจาริกนำไปแนะนำอบรมสั่งสอน ชี้แนะทางแต่ในสิ่งที่ดี โดยทำให้ชาวเขาได้ดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้องดีงาม เกิดประโยชน์สุขต่อตนเองและต่อส่วนรวมอย่างอเนกประการ ประการสุดท้ายทำให้ประเทศชาติบ้านเมืองมีแต่ความสงบสุข ร่มเย็น ปลอดภัยจากอริราชศัตรูทั้งหลายทั้งปวงเป็นที่ยิ่ง เพราะถ้าชาวเขามีจิตใจสงบแล้ว การเบียดเบียนซึ่งกันและกัน การก่อการร้าย ประทุษร้ายต่อกันและกันก็ไม่มี เป็นต้น สมดังกับพระพุทธภาษิตที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า

มโนปุพฺพุคฺคมา ธมฺมา

มโนเสฏฺฐา มโนมยา

มนสาเจ ปทุญฺเฐน

ภาสติ วา กโรติ วา

(ขุ.ชา. 25/11/13)

ซึ่งแปลความว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐสุด ไม่ว่าจะพูดอะไรก็ตาม จะทำอะไรก็ตาม ต้องสำเร็จด้วยใจเท่านั้น” หมายความว่าใจเป็นนายกายเป็นบ่าว จะทำอะไรก็ตาม ต้องสำเร็จด้วยใจ

การเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ทั่วภาคเหนือ และภาคกลางบางจังหวัดในประเทศไทย ของพระธรรมจาริกทั้งฝ่ายพุทธจักร และฝ่ายอาณาจักร ได้ร่วมมือกัน ได้จัดตั้งพระสงฆ์ไทย ออกไปปฏิบัติศาสนกิจประกาศและเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้แผ่ไพศาล ไปทั่วพื้นที่สูง แนวตะเข็บชายแดนไทยนั้น จึงนับว่าเป็นอานิสงส์อันยิ่งใหญ่สำหรับชาวเขา และผลตามมาก็คือ ทำให้เกิดความสงบสุข ร่มเย็น ไม่มีเหตุก่อการร้ายแรงใด ๆ เกิดขึ้น เนื่องจากชาวเขายอมรับนับถือพระพุทธศาสนา ยึดมั่นในพระรัตนตรัยว่าเป็นที่พึ่ง นั่นก็หมายความว่า หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าสามารถทำให้เขาได้มีที่ยึดมั่นถือมั่น แล้วนำไปประพฤติปฏิบัติจึงทำให้เกิดสุข มีความผาสุกสงบร่มเย็น ไม่ก่อความวุ่นวายแก่ประเทศชาติบ้านเมือง

3.6 ความสำเร็จของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริก

เมื่อย้อนกลับไปมองดูในสมัยอดีต ปี พ.ศ. 2488 สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดยุติลงใหม่ ๆ ประมาณ 60 ปีเศษที่ผ่านมา ทำให้มนุษยชาติในโลกเกิดการระส่ำระสาย กระจายกระจาย

ชาติที่อยู่อาศัยเป็นหลักเป็นแหล่ง ทั่วทุกมุมทุกหนระแหงตามแนวเขตแดนของแต่ละประเทศ มนุษย์ทุกเผ่าพันธุ์ ทุกเชื้อชาติ ศาสนา และทุกภาษาในโลก ต่างก็ดิ้นรนแสวงหาไฟหาคันติ เพื่อความอยู่รอดของทุกชีวิต โรคภัยไข้เจ็บอันตรายทั้งหลายก็ระบาดไปทั่วทุกหนทุกแห่ง ทำให้ชีวิตคน สัตว์ตายเป็นเบือ หากความสงบสุขมิได้ ประเทศที่พ่ายแพ้ต่อสงครามก็เจ็บปวด ประเทศที่มีความได้เปรียบคือชัยชนะ ต่างก็อึดเกรงห่อหุ้ม ทรนง โดยไม่เคยคำนึงถึงคนพวกที่ไร้ที่อยู่อาศัย โดยขาดมนุษยธรรม

แต่กระนั้นก็ตาม ก็ยังมีมนุษย์อีกพวกหนึ่ง ที่ดิ้นรนแสวงหาที่อยู่อาศัยแห่งใหม่ อันมั่นคง นั่นก็คือ ชนกลุ่มน้อย ซึ่งเราเรียกว่า “ชาวเขา” ได้อุ้มลูกจูงหลานอพยพเพื่อหาดินแดนแห่งใหม่ ซึ่งหนีภัยอันตรายจากประเทศจีนตอนใต้เข้ามาสู่เขตแดนของประเทศไทย เพื่อหวังพึ่งพระบรมโพธิสมภาร

ในเมื่อเหตุการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นและได้เข้ามาสู่ประเทศไทยแล้ว ทางรัฐบาลจึงจำต้องปรับกลยุทธ์ในการดูแล รักษา ปกป้อง ป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ ที่จะตามมาด้วย ในปี พ.ศ. 2497 จึงได้จัดตั้งกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนขึ้น เพื่อดูแลทุกข์สุข ป้องกัน และรักษาความสงบเรียบร้อย ตามแนวบริเวณตะเข็บชายแดนของประเทศอย่างรีบด่วน

ต่อมาในปี พ.ศ. 2508 ทางรัฐบาลจึงมีความเป็นห่วงเป็นใยต่อชนกลุ่มน้อยที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยพักพิงตามแนวตะเข็บชายแดนที่เพิ่มเป็นจำนวนมากขึ้น โดยกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย ในสมัยนั้น ซึ่งได้รับการมอบหมายจากรัฐบาลให้การพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาโดยตรงจึงมีความคิดเห็นว่า การพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จะให้บรรลุผลสำเร็จ แบบยั่งยืน ถาวรมั่นคง ตลอดไปนั้น จะต้องมีการพัฒนาทางด้านจิตใจควบคู่กันไปด้วย จึงได้นำเรื่องนี้เข้าไปปรึกษารื้อกับสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร ฯ กรุงเทพมหานคร กรรมการมหาเถรสมาคม และคณะอนุกรรมการสาขาวัฒนธรรมทางจิตใจ กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อจัดตั้ง “โครงการพระธรรมจาริก” ขึ้น เพื่อจัดส่งพระธรรมจาริก ในนามคณะสงฆ์ไทย เดินทางไปประกาศและเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ซึ่งเป็นการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาทางด้านจิตใจให้ควบคู่ไปกับการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและอื่น ๆ ของรัฐบาลด้วย

พระธรรมจาริกมีบทบาทและช่วยส่งเสริมพัฒนาและปลูกจิตสำนึกความเป็นไทยแก่ชาวเขา ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยใช้หลักธรรมอบรม กลมกล่อมบ่มเพาะนิสัยใจคอให้ชาวเขามีความอ่อนน้อม อ่อนโยน รักผืนแผ่นดินไทย โดยได้ปฏิบัติศาสนกิจด้วยความอดทน เสียสละอย่างยิ่ง

3.7 อาศรมพระธรรมจาริก 50 อาศรม

ในงานวิจัยชิ้นนี้ ได้กำหนดกรอบศึกษางานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นไทยแก่ชาวเขา จำนวน 50 อาศรม ซึ่งผู้วิจัยในฐานะที่ปฏิบัติงานในกรมประชาสัมพันธ์ และรับผิดชอบงานเกี่ยวกับพระธรรมจาริกตลอดมา ทั้งได้ออกพื้นที่ติดตามและประเมินงานของพระธรรมจาริก ในช่วงระยะที่ทำการวิจัย ก็ได้เก็บข้อมูลทั้งลงศึกษาภาคสนาม เพื่อดูกิจกรรมของพระธรรมจาริก ใน 50 อาศรม ในพื้นที่ 9 จังหวัด ขอนำเสนอเฉพาะ ที่ตั้งของอาศรม และรายการพระธรรมจาริกที่ออกปฏิบัติงานในปี 2549 ดังนี้

1. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านขุนช่างเคี่ยน (ม้ง) ตำบลช่างเคี่ยน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระธีรภัทร ธีรภุโท (แซ่ม้า) อายุ 23 ปี
2. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านบวักจัน (ม้ง) ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระปัญญา ปญญาโร (ชัยรัตน์) อายุ 57 ปี
3. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านต้นลุง (ลีซอ, อีก้อ) ตำบลบ้านช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระจรัส ขวปญโญ (สุนันตะ) อายุ 47 ปี
4. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านม่อนเงาะ (ม้ง) ตำบลเมืองก้าย อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระสมภพ ปโมทิโต (พนอมรัช) อายุ 20 ปี
5. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านกัวหลวง (มุเซอ) ตำบลบ้านช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระทองอินทร์ อาภาโร (กันทาส) อายุ 30 ปี
6. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านผาแตก (กะเหรี่ยง) ตำบลสบเปิง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระเดื่อ กตกิจโจ (เตรียมพุง) อายุ 23 ปี
7. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านแม่เมืองน้อย(กะเหรี่ยง) ตำบลแม่นาวาง อำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระวิรพันธ์ รุกขิตตสาโร (ใจทรินทร์) อายุ 37 ปี
8. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านห้วยต้นคอง (มุเซอ) ตำบลแม่นาวาง อำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระมหาชัยพร ธีรปญโญ (ศิริสมบัติ) อายุ 52 ปี
9. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านห้วยปากกล้วย (มุเซอ) ตำบลแม่นาวาง อำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระชาญชัย ธนดิชโย (แซ่เต็น) อายุ 21 ปี
10. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านหลวง (มุเซอ) ตำบลแม่งอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระนิคม โชติธมโม (อมรอาจหาญ) อายุ 21 ปี
11. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านโป่งจ๊อก (มุเซอ) ตำบลแม่ทะลบอำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระธสิทธิ์ ธีรปญโญ (อินโสม) อายุ 46 ปี
12. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านแม่อมลอง (ลัวะ,กะเหรี่ยง) ตำบลบ่อสดี อำเภอฮอด

จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระวิรัตน์ สหฺมฺโส (ตราครุฑ) อายุ 20 ปี

13. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านตะละ (ม้ง, กะเหรี่ยง) ตำบลยั้งเมิน อำเภอสะเมิง

จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระสุชัย ปุณฺณกาโม (เกียรตินาไพร) อายุ 21 ปี

14. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านขุนสาบ (กะเหรี่ยง) ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง

จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระบุญมี วรฺธิโร (แก้วตา) อายุ 23 ปี

15. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านห้วยวังหลวง (กะเหรี่ยง) ตำบลทาเหนือ อำเภอแม่ออน

จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระเกรียงไกร นนฺทิโย (ตลับนาควิจิตร) อายุ 26 ปี

16. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านทุ่งหลวง (กะเหรี่ยง) ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง

จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระบุญศรี โชติบุญโญ (ฉลักกนก) อายุ 21 ปี

17. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านห้วยข้าวลิบ (กะเหรี่ยง) ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัด

เชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระสมพร ฐานิสฺสโร (ครูนาชน) อายุ 25 ปี

18. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านห้วยเย็น (กะเหรี่ยง) ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง

จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระสิทธิพงษ์ สิริธโร (บุรณไพโรวัลย์) อายุ 24 ปี

19. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านม่อนยะใหม่ (กะเหรี่ยง) ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัด

เชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระสมบัติ สิริลาโก (สิริธารทอง) อายุ 24 ปี

20. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านห้วยอีด่าง (กะเหรี่ยง) ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง

จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระไพรัช พุทฺธวิริโย (โพแก้ว) อายุ 23 ปี

21. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านวัดจันทร์ (กะเหรี่ยง) ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม

จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระนิคม กิจฺจสาโร (คูแสด) อายุ 23 ปี

22. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านโป่งขาว (กะเหรี่ยง) ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม

จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระชนาวัฒน์ สุทฺธสโน (อุดมพรพนา) อายุ 20 ปี

23. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านแม่สาปูน (กะเหรี่ยง) ตำบลแม่แดด อำเภอแม่แจ่ม

จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระโชคชัย ฌานชโย (คำแก้ว) อายุ 20 ปี

24. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านแม่ชะปู้ (กะเหรี่ยง) ตำบลแม่แดด อำเภอแม่แจ่ม

จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระวิทยา ญาณวุฒิ (เถลิงสกุลเด่น) อายุ 20 ปี

25. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านหนองแดง (กะเหรี่ยง) ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม

จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระสุทัศน์ ญาณวโร (มาลีคงไพร) อายุ 26 ปี

26. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเด่น (กะเหรี่ยง) ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม

จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระบุญมา สุจิณฺโณ (เวียงงามทอง) อายุ 29 ปี

27. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านห้วยบง (กะเหรี่ยง) ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม

จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระมันจิตร ฐิตธมฺโม (แสงจันทร์เพ็ญกุล) อายุ 26 ปี

28. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านห้วยยา (กะเหรี่ยง) ตำบลแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม

จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระสุภัทกร สุภทฺโท (ไพโรแสนเมือง) อายุ 25 ปี

29. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านห้วยสะบ้า (กะเหรี่ยง) ตำบลแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม

จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระจรรณู ภทฺทจารี (สาครมาลี) อายุ 23 ปี

30. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านแม่ตะละกลาง (กะเหรี่ยง) ตำบลแม่แดดน้อย อำเภอแม่แจ่ม

จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระคำยา รตนโชโต (ลาดคำ) อายุ 20 ปี

31. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านห้วยปูลุ (กะเหรี่ยง) ตำบลแม่แดดน้อย อำเภอแม่แจ่ม

จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระวิมล วิมล (สุขโพธิญาณ) อายุ 27 ปี

32. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านแม่แดดน้อย (กะเหรี่ยง) ตำบลแม่แดดน้อย อำเภอแม่แจ่ม

จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระถนอม ธิธฺมาโน (พนาวรรณ) อายุ 25 ปี

33. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านแม่ตะละใต้ (กะเหรี่ยง) ตำบลแม่แดดน้อย อำเภอแม่แจ่ม

จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระสุนทร ชยธมฺโม (คุณทรัพย์ตระกูล) อายุ 30 ปี

34. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านห้วยปูลิง (กะเหรี่ยง) ตำบลม่อนจอง อำเภออมก๋อย

จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระโสภณ วสโก (สะโจ้) อายุ 26 ปี

35. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านตุงลอย (กะเหรี่ยง) ตำบลอมก๋อย อำเภออมก๋อย

จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระจันทร์ ดนฺติปาโล (กะแก้ว) อายุ 30 ปี

36. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านผาปูน (กะเหรี่ยง) ตำบลอมก๋อย อำเภออมก๋อย

จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระสุรศักดิ์ อุปสโม (ปู่เงิน) อายุ 30 ปี

37. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านอ่างช้าง (กะเหรี่ยง) ตำบลอมก๋อย อำเภออมก๋อย

จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระฉวี ฐมฺมธโร (เหมาะดี) อายุ 50 ปี

38. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านนาเกวียน (กะเหรี่ยง) ตำบลนาเกวียน อำเภออมก๋อย

จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระอุดม อินฺทปญฺโญ (มาลัย) อายุ 54 ปี

39. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านขุนอมแฮด (กะเหรี่ยง) ตำบลสบโขง อำเภออมก๋อย

จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระวิรพันธ์ วรปญฺโญ (บุญสุภา) อายุ 23 ปี

40. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านมุเซอปากทาง (มุเซอ) ตำบลม่อนจอง อำเภออมก๋อย

จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระมนตรี ปญฺญโกสโล (สภาวานุกุล) อายุ 21 ปี

41. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านแม่หลอง (กะเหรี่ยง) ตำบลม่อนจอง อำเภออมก๋อย

จังหวัดเชียงใหม่ พระธรรมจาริก ชื่อ พระโปะปี สิริวุฒฺโน (เกศประกาย) อายุ 21 ปี

จังหวัดน่าน

42. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านสะกาดใต้ (ถิ่น , ม้ง) ตำบลสะกาด อำเภอปัว จังหวัดน่าน
พระธรรมจาริก ชื่อ พระพัฒนา สุเมโธ (เริงไม) อายุ 24 ปี

43. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านผาน้ำน้อย (ม้ง) ตำบลพญาแก้ว อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน
พระธรรมจาริก ชื่อ พระวานวิน นรชโร (แซ่ห้ง) อายุ 21 ปี

จังหวัดลำปาง

44. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านวังใหม่ (เย้า) ตำบลร่องเคาะ อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง
พระธรรมจาริก ชื่อ พระสมชาติ ลีริชาโต (กีรีประหารัก) อายุ 22 ปี

จังหวัดเชียงราย

45. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านม้งเก่าหลัง (ม้ง) ตำบลเทอดไทย อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย
พระธรรมจาริก ชื่อ พระทศพล เดชพล (แซ่จาว) อายุ 25 ปี

จังหวัดตาก

46. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านห้วยน้ำเย็น(ม้ง,กะเหรี่ยง) ตำบลรวมไทยพัฒนา อำเภอพบพระ จังหวัดตาก
พระธรรมจาริก ชื่อ พระทวีป กนโก (แสนคำ) อายุ 29 ปี

จังหวัดกำแพงเพชร

47. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านโละไค้ (ม้ง,กะเหรี่ยง) ตำบลโกสัมพี อำเภอกอสัมพี จังหวัดกำแพงเพชร
พระธรรมจาริก ชื่อ พระภูธร ขนุดิธโม (ร้องหมอดี้) อายุ 28 ปี

จังหวัดสุโขทัย

48. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านแม่सान (กะเหรี่ยง) ตำบลแม่सान อำเภอศรีสำดาลัย จังหวัดสุโขทัย
พระธรรมจาริก ชื่อ พระอนันต์ สุรวโส (วงศ์เอกา) อายุ 21 ปี

จังหวัดแม่ฮ่องสอน

49. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านแม่กองแป (กะเหรี่ยง)ตำบลแม่ขาม อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน
พระธรรมจาริก ชื่อ พระทองสุกข์ สุปภาโต (เพชรในไพร) อายุ 27 ปี

จังหวัดพะเยา

50. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านคอยยาว (ม้ง) ตำบลทุ่งกั่วย อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา
พระธรรมจาริก ชื่อ พระสมศักดิ์ ชยกุลโล (แซ่ย่าง) อายุ 22 ปี

3.8 การกิจพระธรรมจาริกในพื้นที่ 50 อาศรม

ในการสร้างจิตสำนึกความเป็นไทยแก่ชาวเขานั้น พระธรรมจาริก 50 รูป ที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ 9 จังหวัด 50 อาศรม ได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ สรุปแต่ละประเด็นออกเป็นด้านได้ดังนี้

1) สร้างโรงเรียนชั่วคราว

พระสุทัศน์ ญาณวทร ประจําอาศรมพระธรรมจาริกบ้านหนองแดง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ให้การสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2549 เวลา 10.00 น. ให้ความเห็นว่า การตั้งโรงเรียนชั่วคราวสอนเด็กชาวเขาและผู้ใหญ่ เป็นสิ่งจำเป็นมากเพราะในระยะแรกที่พระธรรมจาริกได้ไปประจำตามหมู่บ้านชาวเขานั้น ยังไม่มีหน่วยงานใดของทางราชการไปประจำอยู่ และชาวเขาส่วนมากไม่สามารถพูด อ่าน เขียนภาษาไทยได้ จึงจำเป็นต้องจัดตั้งโรงเรียนชั่วคราวสอนหนังสือภาษาไทยแก่เด็กชาวเขาและผู้ใหญ่ด้วย เพื่อเป็นการสื่อสารสัมพันธ์ ความเข้าใจอันดีงามระหว่างชาวเขากับพระธรรมจาริก การสร้างโรงเรียนชั่วคราวนี้ ได้รับความร่วมมือจากชาวเขาในหมู่บ้านเป็นอย่างดี ได้จัดการเรียนการสอนโดยพระธรรมจาริกประจำหมู่บ้านเป็นครูสอน ซึ่งเป็นกิจกรรมอันหนึ่งที่สามารถจิตสำนึกความเป็นไทยแก่ชาวเขาได้

ในกิจกรรมเดียวกันนี้ พระวีรพันธ์ วรบุญโญ พระธรรมจาริกประจำอาศรมฯ บ้านขุนอมแฮด ตำบลอมก๋อย อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2549 ให้ความเห็นว่า การสร้างโรงเรียนชั่วคราวสอนเด็กและผู้ใหญ่ชาวเขา เป็นกิจกรรมหนึ่งที่สามารถสร้างจิตสำนึกความเป็นไทยแก่ชาวเขาได้เป็นอย่างดี เพราะถ้าชาวเขาอ่านเขียน เรียน พูดภาษาไทยได้ ก็สามารถถ่ายทอดวิชาศีลธรรมทางพระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาได้อย่างรวดเร็ว และในกิจกรรมเดียวกันนี้พระธรรมจาริกใน 9 อาศรมฯ ก็ได้ดำเนินการเช่นเดียวกัน คือ อาศรมฯ บ้านม่อนเงาะ อาศรมฯ บ้านผาแตก อาศรมฯ บ้านแม่เมืองน้อย อาศรมฯ บ้านโป่งจ๊อก อาศรมฯ บ้านทุ่งหลวง อาศรมฯ บ้านห้วยน้ำเย็น อาศรมฯ บ้านม่อนยะใหม่ อาศรมฯ บ้านห้วยอีด่าง อาศรมฯ บ้านเด่น ก็ได้ให้ความเห็นเช่นเดียวกันกับพระสุทัศน์ ญาณวโร และพระวีรพันธ์ วรบุญโญ

2) ตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

พระนิคม กิจจุสโร พระธรรมจาริกประจำอาศรมฯ บ้านจันทร์ ตำบลบ้านวัดจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2549 เวลา 17.30 น. กล่าวว่า การจัดตั้งโรงเรียนสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ แก่เยาวชนชาวเขา นับว่าเป็นกิจกรรมอันสำคัญยิ่งสำหรับปลูกฝังหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแก่ชาวเขา เพื่อให้เด็กได้เข้าใจและสามารถ นำไปประพฤติปฏิบัติให้เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ ส่วนพระธรรมจาริกประจำอาศรมฯ อีก 10 แห่งคือ อาศรมฯ บ้านโป่งขาว อาศรมฯ บ้านแม่ผาปูน อาศรมฯ บ้านเด่น อาศรมฯ บ้านห้วยบง อาศรมฯ บ้านห้วยยา อาศรมฯ บ้านห้วยสะบ้า อาศรมฯ บ้านแม่ตะละกลาง อาศรมฯ บ้านตุง

ลอย อาศรมฯ บ้างมึงเก่าหลัง อาศรมฯ บ้านห้วยน้ำเย็น ก็ได้ให้ความเห็นเช่นเดียวกันกับพระนิคม กิจจุสาโร

3) การตั้งกลุ่มยุวพุทธ

พระธีรภัทร ธีรภัทโท พระธรรมจาริกประจำอาศรมฯ บ้านขุนช่างเคี่ยน ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2549 เวลา 11.00 น. ได้กล่าวว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่จะให้ได้ผลเต็มที่และมากที่สุด จะต้องมุ่งไปสู่กลุ่มเยาวชน โดยการจัดตั้งกลุ่มยุวพุทธประจำหมู่บ้านขึ้น เพื่อปลูกฝังอบรมเรื่องคุณธรรม จริยธรรม ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เยาวชนได้ศึกษาและเข้าใจในการนำไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สุขในชีวิตประจำวัน และเป็นศาสนทายาทที่มีคุณธรรมต่อไปในอนาคต พระปัญญา ปญญาวโร ประจำอาศรมพระธรรมจาริกบ้านบวกจั่น อำเภอแม่อริม จังหวัดเชียงใหม่ ก็ได้กล่าวเสริมในทำนองเดียวกันว่าเยาวชนเป็นทายาทผู้สืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้ยาวนาน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรเน้นที่เยาวชนให้มาก ๆ โดยการจัดตั้งกลุ่มยุวพุทธประจำหมู่บ้านขึ้นเพื่อเป็นแกนกลางนำเยาวชนทุกหมู่เหล่าให้ได้มารวมตัวกันเพื่อศึกษาปฏิบัติธรรมตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าให้เป็นเยาวชนที่ดี และเป็นพลเมืองไทยที่มีคุณภาพ รู้จักรักหวงแหนผืนแผ่นดินที่ตนอาศัยอยู่ และพระธรรมจาริกอีกใน 48 อาศรมฯ (รูป) ก็ได้ ดำเนินการตามกิจกรรมที่ได้กล่าวมาแล้วเช่นกัน และกล่าวว่า การสร้างจิตสำนึกความเป็นไทย ที่จะให้ได้ผลนั้นคือ มุ่งปลูกฝังจิตสำนึกให้แก่เยาวชน เพื่อเป็นพุทธมามกะที่ดี มีคุณธรรม เป็นศาสนทายาทที่ดีและเป็นพลเมืองดีของชาติต่อไป

4) การจัดค่ายคุณธรรม

พระจรัส ขวปญโญ พระธรรมจาริกประจำอาศรมฯ บ้านต้นลุง ตำบลบ้านช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2549 เวลา 10.00 น. ว่า การสร้างจิตสำนึกความเป็นไทยแก่ชาวนั้น กิจกรรมที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การจัดค่ายคุณธรรมเพื่ออบรมธรรมะแก่เยาวชนเพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นไทยให้มีคุณธรรม ศีลธรรม และจริยธรรม อันดีงาม โดยปลูกฝังให้เยาวชนชาวนำไปประพฤติปฏิบัติ ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ให้มั่นคงตลอดไป พระธรรมจาริกจำนวน 49 รูป (อาศรมฯ) ก็ได้ให้เหตุผลเช่นเดียวกันกับพระจรัส ขวปญโญ ตามที่กล่าวมาข้างต้น

5) ด้านสาธารณูปโภคและบริโภค

พระสมพร ฐานิสฺสโร ประจำอาศรมพระธรรมจาริกบ้านห้วยข้าวลิบ ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2549 เวลา 15.00 น. ว่าการให้การสงเคราะห์ด้านเครื่องสาธารณูปโภคและบริโภค เช่นการช่วยเหลือการแจกพันธุ์พืชผลไม้ การ

จ่ายรักษาโรคและพยาบาลเบื้องต้น การสงเคราะห์ด้านต่าง ๆ แก่ผู้ยากไร้ เหล่านี้เป็นต้น เป็นการชักนำให้ชาวเขาหันมาศึกษาธรรมะ และปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งถือเป็นกิจกรรมหนึ่งที่สร้างจิตสำนึกความเป็นไทยแก่ชาวเขาได้เช่นเดียวกัน และมีพระธรรมจาริกจำนวน 49 รูป (อาศรมฯ) ที่ปฏิบัติศาสนกิจอยู่ตามอาศรมฯ ในจังหวัดต่าง ๆ ในหมู่บ้านชาวเขาก็ได้แสดงความเห็นเช่นเดียวกันกับพระสมพร ฐานิสฺสโร

สรุปความเห็นของพระธรรมจาริกทั้ง 50 รูป ใน 50 อาศรมฯ ที่ได้จัดทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่สร้างจิตสำนึกความเป็นไทยของชาวเขา ได้แยกออกเป็น 5 กิจกรรมดังนี้

1. สร้างโรงเรียนชั่วคราว 10 แห่ง
2. ตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ 11 แห่ง
3. ตั้งกลุ่มยุวพุทธ 50 แห่ง
4. จัดค่ายคุณธรรม 50 แห่ง
5. สงเคราะห์ด้านสาธารณูปโภคและบริโภค 50 แห่ง

ทั้ง 5 กิจกรรมนี้ เป็นกิจกรรมหนึ่งที่สามารถสร้างจิตสำนึกความเป็นไทยแก่ชาวเขาได้อย่างมั่นคง ซึ่งแต่ละกิจกรรมคิดเป็นร้อยละดังนี้

1. สร้างโรงเรียนชั่วคราว 10 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 20 ในจำนวน 50 อาศรม
2. ตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ 11 แห่งคิดเป็นร้อยละ 22 ในจำนวน 50 อาศรม
3. ในกลุ่มการจัดตั้งกลุ่มยุวพุทธ การจัดค่ายคุณธรรม และการสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปโภคและบริโภค คิดเป็นร้อยละ 100 ในจำนวน 50 อาศรม

3.9 สรุปงานของพระธรรมจาริก 50 อาศรม

งานที่จัดการโดยพระธรรมจาริกทั้ง 50 อาศรม สามารถจัดกลุ่มได้ 3 กลุ่มงาน คือ

กลุ่มที่ 1 การจัดตั้งกลุ่มยุวพุทธ การจัดค่ายคุณธรรม และการสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปโภค จะมาเป็นอันดับหนึ่ง ทั้งนี้เพราะว่า เป็นกิจกรรมที่สำคัญที่พระธรรมจาริกได้ดำเนินการได้ผลที่ยั่งยืน

กลุ่มที่ 2 ตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นอันดับที่สอง เพราะบางหมู่บ้านชาวเขาที่มีโรงเรียนรัฐบาลได้มาตั้งอยู่ก่อนแล้ว ทางพระธรรมจาริกได้ไปช่วยสอนวิชาศีลธรรมในโรงเรียน และมีบางแห่งที่พระธรรมจาริกไม่ได้ไปช่วยสอนวิชาศีลธรรม จึงได้เปิดโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น

กลุ่มที่ 3 สร้างโรงเรียนชั่วคราว ส่วนมากในปัจจุบันทางรัฐบาลได้เข้าไปจัดตั้งโรงเรียนเกือบครบทุกหมู่บ้านแล้ว แต่ยังมีบางหมู่บ้านที่ทางรัฐบาลยังไม่ได้จัดส่งเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าไปดำเนินการเกี่ยวกับการศึกษา จึงได้อาศัยกำลังพระธรรมจาริกส่วนหนึ่งในบางหมู่บ้าน จัดตั้งโรงเรียนสอนหนังสือภาษาไทยขึ้น

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508 – ปัจจุบัน เป็นระยะเวลา 40 ปีเศษแล้ว ผลสำเร็จของการปฏิบัติศาสนกิจในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการสร้างจิตสำนึกความเป็นไทยแก่ชาวเขาของพระธรรมจาริก มีผลสำเร็จมากน้อยเพียงใดนั้น จะได้นำเสนอในบทที่ 4 ต่อไป

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved